

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat de Filosofia i Lletres

Memòria del Treball de Fi de Grau

**Mallorca durant la Segona República a través
del setmanari satíric *Foch i Fum* (1931-1933)**

Antoni Bonet Robeta

Grau de Història

Any acadèmic 2019-20

DNI de l'alumne:43218172E

Treball tutelat per Antoni Marimón Riutort
Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	☒	☐	☐	☐

Paraules clau del treball: Premsa, sàtira, qüestió religiosa, Joan March, eleccions, identitat.

Índex.

1. Presentació.....	3
2. Hipòtesis i objectius.....	4
3. Metodologia.....	5
3.1. Criteris d'anàlisi i estructura.....	6
4. Estat de la qüestió.....	8
5. La premsa en la Segona República.....	10
5.1. Premsa satírica.....	10
5.2. Foch i Fum.....	14
6. Anàlisi dels fets tractats per el setmanari.....	16
6.1. Períodes electorals.....	16
6.1.1. Eleccions del 12 d'Abril de 1931.....	16
6.1.2. Eleccions del 28 de Juny de 1931.....	20
6.1.3. Eleccions del 19 de Novembre de 1933.....	23
6.2. La figura de Joan March.....	26
6.3. La qüestió religiosa.....	30
6.4. Identitat cultural catalana i mallorquina.....	34
7. Conclusions.....	36
8. Apèndix.....	38
9. Fonts.....	48
10. Bibliografia.....	48

1. Presentació.

Foch i Fum és una de les publicacions de premsa escrita més populars i conegudes de la Mallorca de la primera meitat del segle XX. Es tracta d'un setmanari satíric dirigit per Jordi Martí Rosselló conegut amb el pseudònim de "Es Mascle Ros" i que es va dedicar durant el règim de la Restauració i de la Segona República a fer una crònica del que estava succeint tant a nivell local com a nivell nacional, fent referència al conjunt espanyol. Com a tota publicació satírica mantenia moltes diferències amb les altres publicacions amb les quals va haver de conviure i amb les quals varen tenir els seus conflictes dialèctics. L'ús de l'humor, de la ironia, de la sàtira, oferia un altre possibilitat de narrar les diverses qüestions de caire polític, social, econòmic, religiós, que el convertien en un setmanari atractiu i bastant popular.

Els historiadors especialitzats en l'estudi de la història contemporània han tingut la possibilitat d'ampliar les seves perspectives, els seus punts de vista, amb la diversitat de fonts, que permeten aquest estudi multidisciplinari sobre períodes històrics del nostre passat més recent. La història contemporània ens ofereix diferents fonts històriques que van més enllà de les fonts documentals d'arxiu, com per exemple les fonts orals i la premsa. En aquest cas ens interessa la premsa i en concret l'escrita, ja que l'època objecte d'anàlisi era el mitjà de comunicació més habitual tot i que també hem de tenir present la ràdio que va ser un mitjà molt útil abans de l'arribada dels televisors. Per tant, l'ús d'una sèrie de fonts per a l'estudi d'una època concreta estan condicionades per el propi període, és a dir, si analitzéssim els darrers anys del franquisme o la Transició, té un paper molt important la televisió com un mitjà molt popular entre la majoria de ciutadans. La premsa escrita és un element que es va fer més quotidià amb el pas del temps, des de finals de l'època moderna fins l'actualitat sempre han estat presents una diverses publicacions que narren les notícies des de diferents òptiques, i que actualment aposten fermament per un suport digital.

Així doncs, el tema d'aquest estudi sintètic neix de la necessitat de posar en valor la utilitat d'una font primària com és un setmanari, és a dir, una font de l'època que ens narra esdeveniments històrics concrets i generals des d'una òptica concreta, és a dir, ens aproximem al màxim a quines eren les vivències del moment respecte a diferents qüestions. Respecte a una motivació més personal, cal dir que es pretén aprofundir en una època i en part en unes qüestions iniciades amb un anterior treball titulat *Relacions*

Església i Estat durant la Segona República Espanyola (1931-1936) que era una síntesi bibliogràfica amb apartats dedicats a l'anàlisi de premsa. En aquest cas seria donar la importància a la premsa, un setmanari concret, i que la bibliografia emprada sigui el complement per assolir els coneixements que es requereixen. Segurament el treball seria més ric en quant a contingut si s'analizessin al marge del *Foch i Fum*, diverses publicacions coetànies, però degut a les limitacions espacials s'ha trobat més efectiu enfocar-ho des d'un sol mitjà escrit.

2. Hipòtesis i objectius.

Amb aquest treball es pretén corroborar la hipòtesis de que l'anàlisi de la premsa escrita d'un determinat període té una utilitat pràctica per a l'historiador. En aquest cas el període comprendria la proclamació del nou règim republicà i el Bienni Reformista (1931-1933), que seria la primera etapa d'un període més ample, la Segona República Espanyola. També hi ha una intenció de posar en valor aquestes publicacions satíriques, que eren abundants des d'abans de la Segona República, i que per els seus trets característics les allunyaven d'una premsa més seriosa a l'hora d'explicar els successos en diferents àmbits, i que això comportava que tinguessin més acceptació per la massa popular, és a dir, possiblement aconseguen més popularitat en les classes populars que no en les elits, tot i que, no s'han de fer generalitzacions. Per aquest motiu també es pretén constatar la importància de l'ús d'aquestes publicacions satíriques per part de l'historiador, perquè ens aporten informació que altres setmanaris o diaris no aporten, ens atraquen als elements més quotidians de la societat, a la cultura popular amb la qual s'identifica la major part de l'illa.

És important el terme "sàtira" perquè és el que defineix aquest tipus de publicacions, que això no entra en contradicció amb que la informació donada sigui verídica i fiable. Per tant, la sàtira no significa que el que estigui redactat sigui una invenció del corresponal o del director de la publicació, això és important perquè aquest tipus de premsa té gairebé la mateixa fiabilitat que altres mitjans escrits que puguin ser més seriosos alhora de donar una notícia. La sàtira no és sinònim de poca fiabilitat a l'hora de consultar aquesta font i que sigui útil per a l'estudi, però sí que en ocasions és més difícil el seu anàlisi perquè darrera cada expressió irònica hi ha la veritat, i en ocasions s'ha de saber llegir entre línies. Cal dir que els diferents mitjans periodístics escrits o no escrits segueixen una línia editorial concreta i no són del tot imparcials i en el cas de la premsa satírica es fa evident

aquesta no imparcialitat, sempre està present un to irònic, un to d'indignació o de recolzament respecte a diferents temes.

No s'ha de confondre el principal objectiu del treball que és analitzar les publicacions del setmanari entre 1931 i 1933, per tal d'esbrinar com eren tractats els diferents temes, i d'aquesta manera saber quin era el posicionament ideològic, que és un altre objectiu del treball, constatar que *Foch i Fum* tenia un posicionament ideològic d'esquerreres, tot i que, no actuen com a òrgans de partits polítics, com per exemple *El Socialista o La Nostra Paraula*. No podem incloure a *Foch i Fum* en aquesta categoria, no obstant, si que es posiciona a favor o en contra de diverses qüestions i això es comprovarà al llarg del treball. Degut a la limitació espacial no es podran tractar tots els temes que surten al setmanari, per tant, s'ha fet una selecció de quatre temes importants: les eleccions, la figura del cacic Joan March, la qüestió religiosa i la identitat cultural catalana i mallorquina. D'aquesta manera, el treball no és tracta d'un estudi bibliogràfic sobre el Bienni Reformista a Mallorca, perquè podria ser molt extens, sinó com eren tractats els quatre temes anteriorment esmentats per *Foch i Fum*.

3. Metodologia.

Aquest estudi és fruit d'una hibridació entre una part analítica i una part bibliogràfica. L'eix vertebrador del treball és l'anàlisi de la publicació en qüestió, és a dir, la principal eina és la font primària que actualment es troba digitalitzada en perfectes condicions a la Biblioteca Virtual de Premsa Històrica. Després de l'anàlisi exhaustiu dels diferents números del setmanari, i la selecció de la informació que ens interessa per tractar aquestes quatre qüestions fonamentals, es complementarà aquesta de manera sintètica amb bibliografia per tal d'entendre millor el context. A l'hora de citar el contingut de la premsa s'emprarà dos mètodes, per una banda, es citaran articles o caricatures sense necessitat d'incorporar cap imatge a l'apèndix, però en alguns casos si que es podrà consultar l'apèndix a través de la cita, però seria per a qüestions més rellevants, amb l'objectiu que no quedi molt extens.

Prèviament al cos analític del treball, hi haurà un apartat dedicat a la premsa com a font històrica, i en concret, les publicacions satíriques, exposant les més significatives dels territoris de parla catalana, per tal d'oferir una visió de la situació d'aquest gènere de premsa en territoris propers geogràficament i culturalment.

3.1. Criteris d'anàlisi i estructura.

Es durà a terme un anàlisi de totes les publicacions del setmanari al llarg del Bienni Reformista, a la recerca dels escrits que estiguin relacionats amb les quatre qüestions: eleccions, Joan March, qüestió religiosa, identitat cultural catalana i mallorquina. Però els criteris d'anàlisi i extracció d'informació varien en relació al tema. En primer lloc destaquen les eleccions, ja que és interessant veure quin era el tractament dels períodes electorals per part de la premsa, i en aquest cas comprovar si es posicionen a favor d'un partit concret o quines són les sensacions, les emocions abans i després del dia de les eleccions. Aquest tipus de premsa ens pot oferir informació útil en relació a qüestions sobre resultats i organització de les campanyes, tot i que, no és una informació sistemàtica i no ofereix tota l'activitat política del moment, només assenyala certes qüestions. No és pràctic per a l'historiador que pretengui fer un estudi acurat dels moviments de campanya i dels resultats electorals amb dades oficials i noms dels candidats, però si que és útil com a eina complementària perquè et dona informació de qüestions de caràcter més quotidià i subjectiu, per exemple, quins eren els nivells d'exaltació, de conformitat o no amb els resultats, les sensacions, el posicionament ideològic entre altres qüestions.

Ens hem centrat en tres períodes electorals molt rellevants, per una banda les eleccions municipals del 12 d'Abril de 1931 que varen donar peu a la proclamació de la República; les eleccions del 28 de Juny que reafirmaren el Govern Provisional en el poder; i finalment les eleccions de Novembre del 1933 amb les quals es donaria per conclòs el Bienni Reformista. I en aquestes darreres eleccions es farà un breu esment, degut a l'espai disponible, als anteriors períodes electorals que es varen dur a terme aquell any, que foren les eleccions municipals de l'Abril de 1933, i les eleccions al Tribunal de Garanties. Per tal de dur a terme aquesta tasca d'extracció d'informació electoral, el mètode a seguir ha estat per una banda l'anàlisi dels dies anteriors a les eleccions que farien referència a com es duu a terme la campanya electoral, i després l'anàlisi dels dies posteriors on es van fent referència als resultats conforme arribin a la redacció. Tot i que no és tracta d'un treball bibliogràfic sobre els processos electorals a la Segona República a l'illa, la informació obtinguda es complementarà principalment amb els estudis de César Mateu Álvaro i Arnau Company Matas que varen dur a terme les seves tesis envers al període històric en qüestió, així com l'ús del *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears (1900-2008)* obra dirigida per els doctors Antoni Marimon i Sebastià Serra. Aquesta bibliografia base

servirà només per aclarir alguns conceptes, per contextualitzar els fets, però no s'ha d'oblidar que la base principal és l'anàlisi del *Foch i Fum*.

En segon lloc hauríem de destacar el tractament de la figura de Joan March, no només perquè era probablement el personatge públic més conegut de Mallorca a nivell nacional, i que tenia una xarxa d'influència econòmica i política molt extensa a l'illa, sinó també per els seus enfrontaments amb el director del setmanari *Foch i Fum*, "Es Mascle Ros". Joan March és un home de les finances, però a la vegada és un líder polític, per tant, a l'hora de la recerca de la informació referent a la seva figura ens hem de centrar en part en el període electoral perquè serà un dels moments on hi hagi més referències. No obstant, és una figura molt important, i que veurem que al llarg dels 3 anys és un tema recurrent tractat de manera satírica, de manera reivindicativa contra la seva figura i les seves pràctiques il·legals. Per tant, en l'apartat de les eleccions s'evitarà fer excessiva referència a March perquè serà tractat de manera personal en un altre apartat. L'objectiu en aquest cas és esbrinar com era tractat un personatge tant rellevant com era March i a la vegada comprovar que la informació donada, al marge de ser subjectiva i crítica amb el subjecte en qüestió, és una informació verídica, per tant, s'empraran dos estudis fonamentals sobre la seva figura que són el de Pere Ferrer Guasp i el de Mercedes Cabrera per complementar la informació obtinguda.

Seguidament s'hauria de fer referència a la qüestió religiosa, probablement un dels temes més controvertits del període, ja que es va desenvolupar un fort anti-clericalisme, no només des del punt de vista violent, perquè una de les pretensions de l'esquerra era aconseguir la separació entre Església i Estat. Hem d'anar més enllà dels tòpics sobre la repressió exercida, també s'ha de comptar amb l'existència d'una crítica social pacífica cap a la institució com una institució corrupte i lligada al poder. El problema religiós era el tema candent dels setmanaris satírics com aquest, una qüestió recurrent per fer burla i darrere l'humor s'amaga una forta crítica i reivindicació. El setmanari es posiciona a faor de la laïcització de l'Estat i la separació d'aquest amb l'Església, el que comportava pèrdua de poder per part d'aquesta institució. En les diverses publicacions d'aquests tres anys sempre hi ha qualche referència a la qüestió religiosa, tant a l'hora de valorar les reformes de l'Estat, com la resposta dels catòlics front a una pèrdua clara de privilegis. No obstant hi ha períodes on es pot obtenir major informació de l'anàlisi, principalment a finals del 1931 quan es va promulgar la Constitució i amb ella els nous articles vers aquesta temàtica, així com els períodes on es varen anar aplicant els diversos decrets llei

com la llei de Congregacions Religioses i Associacions, així com la llei del divorci. En aquesta qüestió religiosa juga un paper important la imatge de les dones i en concret amb la concessió del seu vot per les eleccions de 1933, però aquesta qüestió es tractarà en l'apartat de les eleccions. I com els altres apartats, tota aquesta informació serà contrastada amb bibliografia base, genèrica sobre l'anti-clericalisme i el problema religiós, amb articles com *La legislación laica desbordada. El anticlericalismo durante la Segunda República*.

Finalment, el bloc analític conclouria amb un apartat dedicat a la identitat catalana i mallorquina, és a dir, esbrinar si hi ha qualche reivindicació per part del setmanari o simplement no li dóna importància a aquesta qüestió. No només seria des d'un punt de vista cultural sinó també des de la reivindicació política, per això cal fer referència a l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i seria important analitzar les publicacions del 1932, per esbrinar quin és el posicionament. Respecte als altres apartats no ocupa un gran espai perquè la informació obtinguda és mins.

4. Estat de la qüestió.

No és tracta d'un treball bibliogràfic sobre la Segona República, per tant, l'estat de la qüestió, encara que es tractin diferents qüestions del període, faria referència als diversos estudis que s'han fet sobre la premsa com a font històrica per a l'estudi local, i en concret, els diversos estudis sobre el setmanari protagonista que és el *Foch i Fum*. Cal dir que tampoc s'oferirà un estat de la qüestió referent als diferents estudis sobre premsa en la Segona República, ja que és una qüestió molt tractada per diferents autors i diferents perspectives. Amb les noves tendències historiogràfiques els historiadors han pres consciència de la utilitat del bon ús de la premsa, dels mitjans de comunicació, i en el cas de les Illes Balears, ha estat un tema molt marcat per els estudis del doctor Sebastià Serra Busquets, Arnau Company Matas, i Antoni Marimon Riutort, principalment. Un estudi genèric per entendre com han evolucionat els estudis de premsa a nivell local és *Evolució i perspectives dels estudis d'història de la premsa a les Illes Balears*, dut a terme per Sebastià Serra i Arnau Company. En aquest article ofereixen de manera sintètica quins han estat els principals estudis sobre premsa a nivell insular i com han anat evolucionant al llarg dels anys. Fins el moment sembla que hi ha hagut més interès per la premsa escrita, que es podia trobar als arxius i diferencien dues etapes principalment en aquests estudis. Fins els anys 70 tindrien un caràcter més catalgal i descriptiu, però a partir d'aquesta

dècada apareixen nous enfocaments i nova metodologia, tractant la premsa com objecte d'estudi en si mateixa o com una font documental important¹.

Els mateixos autors anteriorment citats també són autors de *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*, així com *La premsa republicana en Mallorca durante la Segunda República* i d'un altre estudi juntament amb Bartomeu Carrió i Trujillano sobre la premsa mallorquina com a objecte d'estudi en si mateixa, titulat *La premsa mallorquina: actituds culturals i polítiques des de principis del segle XX*. En aquest darrer article la premsa escrita segueix essent la protagonista des del punt de vista d'objecte d'estudi, i en aquest cas s'interessen per les influències a nivell polític, ideològic i cultural que varen tenir en el seu moment, inclús analitzant si les publicacions estaven en català o castellà, intentant esbrinar en quin grau les publicacions locals eren útils per el manteniment de la cultura pròpia². Respecte als estudis sobre el setmanari satíric *Foch i Fum* primer cal remarcar una obra fonamental de Sebastià Serra i de Joan Font i Roig, titulat *Foch i Fum. Estudi i selecció de textos*. No obstant el doctor Serra en la seva obra general coordinada juntament amb Arnau Company, també ha dedicat part dels seus estudis a *Les publicacions periòdiques d'Es Mascle Ros*. Així com destacar un article titulat *La premsa satírica y anticaciquil en Mallorca: Foch i Fum (1917-1936)* en una trobada d'història de la premsa dirigida per Manuel Tuñon de Lara. En termes generals cal dir que s'han fet pocs estudis sobre el setmanari com a protagonista, i la gran majoria de referències s'han trobat en obres generals sobre premsa a les Balears, en les quals era difícil no fer referències al que va suposar aquesta publicació. Hem de comprendre que la vida d'aquest mitjà compren entre dos períodes, el de la Restauració i Segona República, i en aquest segon període gairebé hi ha estudis. En el cas del període de la Restauració cal destacar el treball del doctor Antoni Marimon titulat *Entre el humor y la política. La premsa satírica durante la Restauración: el caso de Mallorca*, on dedica un apartat al paper predominant del *Foch i Fum*.

¹ SERRA BUSQUETS, Sebastià; COMPANYY MATAS, Arnau, "Evolució i perspectives dels estudis d'història de la premsa a les Illes Balears", *Anàlisi: quaderns de comunicació i cultura*, núm. 16, 1994, pàg. 165.

² CARRIÓ I TRUJILLANO, Bartomeu, "La premsa mallorquina: actituds culturals i polítiques des de principis del segle XX", *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana: Revista d'estudis històrics*, núm. 52, 1996, pàg. 431.

5. La premsa en la Segona República.

La premsa des de finals del segle XVIII va estar present en la societat espanyola, i va esdevenir una veritable font per als historiadors. Les publicacions poden incidir en l'opinió de la població, per tant, la llibertat de premsa és perillosa per al poder, per això els règims dictatorials es caracteritzen per aplicar la censura. Tots els governs i règims que es varen succeir al llarg del segle XIX-XX varen legislar sobre la premsa, inclús durant la Segona República es varen promulgar lleis respecte a la qüestió de llibertat de premsa i d'opinió, per exemple en l'article 34 de la Constitució de 1931 es dictamina que tota persona té dret a emetre lliurement les seves idees i opinions a través de les diferents publicacions³. La principal característica de la premsa en aquest període és el contingut polític, per tant, la neutralitat de les publicacions igual que els periòdics independents són inexistents⁴. Es garantia la llibertat d'expressió però lleis com la "Llei de Defensa de la República" o "Llei de l'Ordre Públic" posaren en dubte aquesta garantia de drets democràtics. Per això a vegades es defineix aquest període com un règim de premsa incoherent, que garantia la llibertat però a la vegada aplicava la censura de manera arbitrària⁵, aplicant multes i censurant periòdics, segons convenia al govern que estava en el poder, amb el pretext de protegir la República dels seus enemics interns. En el cas de les Balears, hi haurà una proliferació de premsa però el que és important és la llengua emprada, per això havia moltes publicacions bilingües i trilingües, no només monolingües en castellà.

5.1. Premsa satírica.

La premsa satírica ha estat present en el nostre país gairebé des de que està present la premsa escrita. En moments de major censura ha estat el gènere més afectat perquè són un reflex de la llibertat d'expressió de cada època i perquè sol haver una intenció de caricaturitzar el poder i els elements tradicionals de la societat. Aquesta premsa és un gènere que realitza sàtires sobre personatges o institucions i per aconseguir aquest objectiu emprava la ironia, la hipèrbole, la paròdia o la caricatura. És un tipus de premsa

³ DELGADO IDARRETA, J. Miguel, "La premsa: fuente historiogràfica", *Investigación humanística y científica en La Rioja: homenaje a Julio Luis Fernández Sevilla y Mayela Balmaseda Aróspide*, Instituto de Estudios Riojanos, 2000, pàg. 251.

⁴ BARREIRO, Cristina, "Aproximación al Estudio de la Prensa durante la Segunda República", *Re-presentaciones: Periodismo, Comunicación y Sociedad*, núm. 3, 2007; pàg. 58.

⁵ *Ibid*, pàg. 60.

que té un compromís social, per això és la principal font d'informació per a qüestions de conflicte polítics, crisi econòmica o reivindicacions socials⁶. El poder de recórrer a l'humor per a fer crítica social i política és un gran avenç en la llibertat d'expressió, i moltes vegades ajuda a fugir de la censura, en el sentit de que, si s'empren bé les expressions es pot camuflar una crítica social ferotge del sistema en un text que a simple vista és inofensiu.

Aquest gènere de premsa viu en el present, que a través de les seves eines com la caricatura constitueixen un important portaveu ideològic, així com el reflex del grau de llibertat d'expressió d'una època concreta. Per aquest motiu la premsa satírica no es pot trobar a règims dictatorials on la censura és una marca d'identitat per mantenir el control de l'opinió pública. L'èxit d'aquestes publicacions, fent referència a la popularitat que adquireixen com a principal portaveu ideològic i de crítica social, en moltes ocasions no es dona en èpoques de màxima expressió de llibertat d'opinió i de premsa, perquè la competència és molt més ample i diversa, i entren en joc els òrgans dels partits polítics que en el cas de la Segona República són molts diversos. Per tant, l'èxit de la premsa satírica l'hauríem de situar en un règim de llibertat vigilada⁷ que situaríem entre el règim dictatorial i el més permissiu, i en aquest règim seria més fàcil aconseguir els objectius proposats per aquestes publicacions.

Com s'ha esmentat anteriorment des de que hi ha premsa escrita també es desenvolupa aquest gènere, i a Espanya qui inaugura la premsa satírica en el segle XVIII és *El Duende Crítico de Madrid*, una publicació molt prematura i que vindrà succeïda de diferents publicacions fins l'arribada del segle XIX on el periodisme esdevé esser un gènere molt ideologitzat i combatiu, reflex de la situació política de canvis de règim que va patir el país al llarg d'aquest segle. Des de principis de segle apareixen publicacions com *Abeja Española* amb una càrrega satírica contra la Inquisició⁸, *El Zurriago* que serà un model de resistència front Ferran VII. Serà en el segle XIX quan neixi l'humor gràfic de mans

⁶ GASCÓN-VERA, Patricia, "Revisión histórica de la prensa satírica española hasta la actualidad: La revista Mongolia y su salto audiovisual a La Sexta y Flooxer", *Estudio sobre el Mensaje Periodístico*, núm. 26, 2020, pàg. 124.

⁷ MARIMON RIUTORT, Antoni, "Entre el humor y la política. La prensa satírica durante la Restauración: el caso de Mallorca, *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, núm. 16, 2017, pàg. 150.

⁸ LLERA RUIZ, José Antonio, "Una historia abreviada de la prensa satírica en España", *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, núm. 9, 2003, pàg. 206.

de Francisco Ortego en *Gil Blas*, fins el moment la imatge havia estat supeditada al text i no tenia importància per si mateixa de poder transmetre un missatge crític i satíric.

Des d'aquell moment la premsa satírica incorporà la imatge com un reforçament del seu objectiu que és el de fer crítica social i política en clau humorística⁹. El dibuix deformat, la caricatura, es convertiran en el tret característic d'aquest gènere, a partir del qual es podrà distingir aquest tipus de premsa en comparació amb altres publicacions. Amb el pas del temps la caricatura anirà ocupant un lloc preminent en la premsa, i quan arriba la Segona República ja hi ha una gran tradició d'incorporació d'elements gràfics, als quals se'ls ha sumat l'arribada de la fotografia, tot i que, no està present en el *Foch i Fum*. Unes il·lustracions que han anat millorant en qüestions tècniques i que algunes incorporen colors, i que serviran com un element d'atracció al públic en un context, anteriorment esmentat, on la premsa té gran influència en l'opinió pública i hi ha una forta politització social¹⁰.

S'ha comprovat que el fenomen de les publicacions satíriques és molt comú al llarg de la geografia espanyola, però a l'hora d'analitzar *Foch i Fum* s'ha de fer esment a les publicacions satíriques més importants i conegudes dels territoris de parla catalana, en ocasions definits com Països Catalans, amb les quals el setmanari protagonista d'aquest treball manté diferències i similituds. Catalunya ha estat un territori amb una llarga tradició periodística, i és un dels territoris més prolífers d'aquest tipus de gènere de premsa, i compta amb publicacions primerenques com *Un Tros de Paper* o *La Campana de Gràcia* que va donar lloc a *L'esquella de la Torratxa* que va estar en actiu des de 1872 fins 1939¹¹ i és un referent d'aquest gènere a Catalunya. A principis del segle XX va néixer un altre referent d'aquesta premsa, afí a la Lliga Regionalista que era el *Cu-Cut*. Aquesta publicació no només era catalana sinó catalanista, seguint els interessos polítics de la Lliga, per tant, al darrere hi ha una reivindicació d'intentat cultural pròpia, que s'intentarà trobar a l'hora de fer l'anàlisi de *Foch i Fum*. Va néixer en un context on el catalanisme estava agrupat i representat per un mateix partit, abans de l'escissió entre

⁹ LAGUNA PLATERO, Antonio, "El poder de la imagen y la imagen del poder. La trascendencia de la prensa satírica en la comunicación social", *IC Revista Científica de Información y Comunicación*, núm. 1, 2003, pàg. 116.

¹⁰ MARTIN SANCHEZ, Isabel, "La caricatura política en la II República: El Debate, El Siglo del Futuro y Gracia y Justicia", *Brocar: Cuadernos de investigación histórica*, núm. 34, 2010, pàg. 204.

¹¹ CASASÚS, Josep Maria, "La premsa en català en 1868 a 1939", *Catalan Historical Review*, 2015, pàg. 164.

catalanisme d'esquerres i més conservadors. Una de les primeres publicacions catalanistes que servirà de guia per a següents revistes com *La Tralla*, o *La Barretina*. Al marge del seu contingut, del seu missatge, també és un referent per les caricatures, ja que intervenen la segona generació de caricaturistes catalans aplicant innovacions tècniques i estètiques, convertint-la en una de les revistes més modernes del moment¹². Però si hem de comparar una publicació que es situí en el mateix context en el qual volem analitzar *Foch i Fum*, hem d'esmentar la importància de *El Be Negre*, un dels setmanaris catalans més coneguts¹³ i que va néixer amb l'arribada de la República i aquest és un dels seus fets distintius perquè durant la Restauració, que podríem definir-ho com un règim de llibertat vigilada, va ser quan varen néixer els principals setmanaris. *El Bé Negre* serà impecable amb tots els partits i serà molt conegut també per les seves caricatures, però no va tenir una llarga vida, truncada per el cop d'estat i la posterior guerra civil de 1936.

Probablement la publicació satírica amb la qual es pot identificar *Foch i Fum* és la publicació valenciana *La Traca* que és un dels referents de la sàtira valenciana i també de la sàtira a nivell nacional. Va néixer a finals del segle XIX i va tenir una llarga vida en comparació amb les altres publicacions del mateix gènere, arribant fins el 1938, quan moltes ja havien tancat amb l'inici de la Guerra Civil. Va ser víctima de la repressió franquista, i el seu editor més cèlebre, Vicente Miguel Carceller, que s'havia fet ric amb l'èxit d'aquesta revista, va ser afusellat. L'estudi més important vers aquest tema ha estat dut a terme per Antonio Laguna Platero i Francesc Martínez Gallego, i es titula *La Traca, la transgressió com a norma*, on posen el valor d'aquesta publicació on confluïa una llarga tradició del periodisme satíric valencià¹⁴. És considerada com la publicació satírica més difosa en la història d'Espanya, i va ser una mina d'or per el seu editor des de principis del segle XX fins la guerra civil. Com veurem amb el *Foch i Fum*, la història d'aquesta publicació també es pot dividir en etapes, i al contrari del setmanari mallorquí, va seguir amb normalitat durant la dictadura de Primo de Rivera¹⁵.

¹² CAPDEVILA, Jaume, "Cu-cut! Sàtira política en temps trasbalsats (1902-1912)", *Editorial Efadós*, Papiol (Baix Llobregat), 2012, pàg. 4.

¹³ CASASÚS, Josep Maria, "La premsa en català en 1868 a 1939", *Catalan Historical Review*, 2015, pàg. 164.

¹⁴ LAGUNA PLATERO, Antonio; MARTÍNEZ GALLEGO, Francesc Andreu, *La Traca. La transgressió com a norma*, Universitat de València, València, 2016, pàg. 156.

¹⁵ LAGUNA PLATERO, Antonio; MARTINEZ GALLEGO, Francesc Andreu, "The satirical press and the struggle for cultural hegemony in Spain: a case study on *La Traca*, 1884-1938", *Culture and History Digital Journal*, 2019, pàg. 2.

Fins a 1931 es va caracteritzar per l'ús de l'idioma local, però no un català seguint unes certes normes, sinó el valencià ple de coloquialismes i barbarismes, molt fusionat amb l'espanyol, com igual passa amb el Foch i Fum. Però amb l'arribada de la República, Carceller va veure una oportunitat d'expandir el negoci i va començar a publicar només en espanyol, convertint-la en la major difosa en la història de les publicacions periòdiques. En els seus escrits hi havia un reflex de la societat valenciana, de la seva cultura popular, malgrat perdés la llengua pròpia a l'hora de transmetre la informació. *La Traca* va construir un univers i una filosofia que infectaren a part de l'esquerra política, era una llar per a republicans, socialistes, anarquistes i comunistes, i a la vegada tenia els seus enemics que eren els que sempre havien ostentat el poder econòmic i polític, així com l'església¹⁶.

5.2. Foch i Fum.

Va ser un dels setmanaris satírics mallorquins més coneguts i populars, amb més recorregut vital (1917-1936). *Foch i Fum* va néixer per iniciativa de Jordi Martí Rosselló, nascut el 1891, conegut de manera popular per el seu pseudònim, Es Mascle Ros. Era un periodista, escriptor, i impressor fundant el 1923 la impremta Independència. Va ser una persona molt singular i popular, segons les fonts era una persona molt atenta, extravertida, jocosa¹⁷, i aquesta personalitat li va permetre fundar i dirigir el setmanari satíric. Setmanari que va néixer el 1917, redactat tant en castellà com en català molt dialectal, igual que *La Traca*. El to emprat era molt popular, fugint de l'estètica, del món intel·lectual, i atracant-se al llenguatge emprat per les classes populars, fet que li va conferir un enorme èxit entre aquestes. Com totes les publicacions de l'època tenia un posicionament ideològic definit que és un reflex de la seva línia editorial, una ideologia d'esqueres populista, defensant l'anti-clericalisme com *La Sotana Roja*¹⁸ a la vegada que es caracteritzava per ser i anti-caciquil¹⁹, i anti-verguista, posicionant-se en contra de Joan March que no mantenia bones relacions amb el director, Es Mascle Ros.

¹⁶ *Íbid.* pàg. 3.

¹⁷ SERRA BUSQUETS, Sebastià, "La prensa republicana en Mallorca durante la Segunda República", *In República y republicanismo en la comunicación. VIII Congreso de la Asociación de Historiadores de la Comunicación*, Universidad de Sevilla, 2006, pàg. 16.

¹⁸ SERRA BUSQUETS, Sebastià, "Fonts per a l'estudi de la Segona República a les Illes Balears", *Mayurqa*, núm. 19, 1979, pàg. 248.

¹⁹ MARIMON RIUTORT, Antoni, "Entre el humor y la política. La prensa satírica durante la Restauración: el caso de Mallorca", *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, núm. 16, 2017, pàg. 167.

Des del primer moment va aconseguir gran popularitat, aconseguint entre 3000-4000 exemplars, i un dels temes que més donava joc era la crítica ferotge a Juan March que al llarg dels anys gairebé és definit per molts mots, menys el seu nom de pila. A l'hora de consultar la pàgina on estan digitalitzats els números del setmanari observem que hi ha etapes on no va haver impressió ni difusió, i per això, podem parlar de tres etapes vitals; una primera que abastaria des de 1917 fins el desterrament del seu director el 1920; la segona etapa s'inicia el 1922 i amb una reactivació de la seva lluita contra la oligarquia i el caciquisme, tot i que no tant crític amb la jerarquia eclesiàstica, encara que, sempre estava present el to de burla front als que denominava "mercaderes de Cristo"²⁰.

La segona etapa està marcada per el pronunciament de Primo de Rivera, i en un principi no es va posicionar en contra d'aquest nou règim perquè confiaven en que era una regeneració del règim corrupte de la Restauració. Però resultà ser un règim molt nociu per al setmanari per la forta censura, i va obligar a canviar el títol per el de *Pitos i Flautas* entre altres, i aquesta segona etapa perdurà fins 1927; la tercera etapa és la que abasta de 1931-1936, per tant, és objecte del nostre anàlisi, probablement amb el context favorable a la llibertat d'expressió, va ser el moment de més esplendor del setmanari²¹. Aquesta tercera etapa no s'inicia amb la proclamació de la República sinó que és durant el període de dictablandes, en concret, gener de 1931, i en el primer número d'aquesta nova etapa s'empra la primera persona per donar veu pròpia al setmanari afirmant que ja ha tornat però que la resurrecció no és total perquè li prohibeixen ser tan divertit i socarro com era abans²², això es pot explicar perquè encara es vivia en un règim amb llibertats limitades i on imperava la censura.

En quant a organització i estructura cal dir que és un setmanari que es publica cada divendres, i que ha estat imprès per diferents impremtes al llarg de la seva història, fins a estar imprès per "La Independencia" fundada per el seu director. En quant al títol es recupera el *Foch i Fum* i com a subtítol l'emblema de "Setmari bilingüe, humoristich y defenso de sa veritat" que vindria a ser la seva senya d'identitat, com una declaració d'intencions. Aquest és el subtítol preeminent en aquesta etapa però va haver altres com "Setmanari humoristich, bilingüe inimich de ses penes y amich d'es bon humó". En

²⁰ íbid. pàg. 168.

²¹ SERRA BUSQUETS, Sebastià, "La prensa republicana en Mallorca durante la Segunda República", *In República y republicanismo en la comunicación. VIII Congreso de la Asociación de Historiadores de la Comunicación*, Universidad de Sevilla, 2006, pàg. 16.

²² Foch i Fum, núm. 1, 2-I-1931.

referència a la portada, que és un altre tret distintiu del *Foch i Fum* és el dibuix de la capçalera, que en les tres etapes ha anat variant, i en concret, en la tercera es mostra un pallasso amb una foguera i al darrere s'entreveu l'Ajuntament de Palma.

El setmanari consta de 4 pàgines de 40 x 29 cm, on no hi ha un ordre establert sobre l'organització dels continguts exposats, és a dir, no esperem trobar seccions que solen anar a una pàgina en concret o sempre les mateixes seccions. Hi ha seccions com "Futboleries", "La Voz del Pueblo", "Taurologia" o "Chismorreo Semanal" que són comunes gairebé en quasi tots els números publicats, però segueixen sense seguir un ordre d'aparició. Aquest setmanari en comparació amb altres com el *Cu-Cut* o *La Traca* en aquesta darrera etapa no destaca per el seu humor gràfic sinó per els textos, les cròniques i les seccions d'opinió. No hi ha excés de caricatures, en el sentit de que sol aparèixer una o dues però en la pàgina de portada, i no sempre fent al·lusions a qüestions de crítica social o política. Quin és el contingut del setmanari? Podem trobar una gran varietat d'informació sobre diferents aspectes quotidians de l'època tant a nivell local com a nivell nacional a l'hora de fer al·lusions a qüestions polítiques com el cas de les eleccions. El mateix director intervé en la redacció d'algun article, principalment d'opinió que sol aparèixer a primera plana, però al marge compta amb una xarxa de col·laboradors en diferents municipis de l'illa com ara Inca o Capdepera, així com d'altres illes de l'arxipèlag i Barcelona. Hi ha cròniques municipals, tant de pobles com de Ciutat, on es fan crítiques i demandes sobre la gestió dels respectius governs però en qüestions de competència municipal com la salubritat, les obres públiques... Sempre hi ha seccions esportives on predomina crònica futbolística i taurina, i al marge de tot això hi ha escrits de gran varietat, alternats per anuncis, on podem incloure glosses; cançons populars; sembla que hi ha rèpliques i contra-rèpliques entre qualche col·laborador; escrits de persones que parlen d'un enamorament i que després poden tenir contestació; apartats que reflexionen sobre la moral catòlica, sobre la religió, sobre la lluita de la classe obrera.

6. Anàlisi dels fets tractats per el setmanari.

6.1. Períodes electorals.

6.1.1. Eleccions del 12 d'Abril de 1931.

El govern de l'almirall Aznar va convocar eleccions municipals per el dia 12 d'Abril, però malgrat no fossin de caràcter general ni fossin cap plebiscit, en un principi, va ser rebuda la notícia amb gran interès i amb gran il·lusió per aquestes forces d'esquerra i

republicanes que s'havien anat conformant per poder participar en aquests comicis. Segurament no es pensava ni es sabia que la victòria de segons quines forces polítiques condicionarien un canvi en la forma d'Estat, enderrocant la monarquia i expulsant al monarca, però si que predomina, si entenem el setmanari com un reflex de part de la societat, la idea de que aquestes eleccions no seran com les anteriors, en un context de debilitament del règim de la Restauració que ha quedat desacreditat. Inclús hi ha un sentiment de dubte, no saber a ciència certa si al final es duran a terme les eleccions, és a dir, en el setmanari s'arriben a demanar si es faran o no, i en cas de que es duguin a terme i malgrat estiguin condicionats per un sistema corrupte com és la Restauració que emprava totes les seves eines al seu abast, estan convençuts de que no hi ha impossibles²³, és a dir, que es pot decantar per qualsevol opció. Encara que no ho acaben de creure si que es fa una demanda per a que siguin *eleccions sinceras i senseres*.

El setmanari manté una idea fixa i defensa que per aconseguir el seu projecte d'Espanya s'ha d'avançar per el progres cultural, és a dir, l'objectiu o la meta és la cultura, i és una afirmació que s'anirà defensant al llarg dels números publicats, entenent aquesta culturització del poble com un element nociu per a les males pràctiques de la Restauració²⁴ perquè si instrüien al poble inculte ja no serien més esclaus del cacic²⁵. No hem d'oblidar que estam en campanya electoral i per tant part de la crònica política es centra en fer un seguiment dels actes polítics més rellevants i que interessa segons la línia editorial, és a dir, en aquest cas, interessa donar veu als actes del Frente Únic Anti-Monàrquic, que serà la formació defensada en aquestes primeres eleccions per el setmanari. No són el seu òrgan de premsa però si que hi ha un posicionament polític a favor d'aquest partit descrivint-lo com un partit que demana el vot i no l'exigeix²⁶ com les altres forces polítiques predominants que eren el Partit Conservador i el Partit Liberal que s'havia reorganitzat el 1930 donant lloc al Partit Liberal Demòcrata, una formació conformada per comerciants i professionals liberals, i el seu líder més destacat va ser Juan March²⁷. Aquest va ser un partit molt influent en aquest període i el que va aconseguir més vots, tot i que, pot mantenir certes diferències amb els conservadors, el setmanari els

²³ Foch i Fum, núm. 14, 3-IV-1931

²⁴ Foch i Fum, núm. 13, 27-III-1931

²⁵ Foch i Fum, núm. 16, 17-IV-1931

²⁶ Foch i Fum, núm. 15, 10-IV-1931

²⁷ MARIMON RIUTORT, Antoni; SERRA BUSQUETS, Sebastià (dirs.), *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears (1900-2008)*, Leonard Muntaner Editor, Palma, 2012, pàg. 199.

defineix com la *misma calaña*²⁸, i gairebé tenia raó en aquesta afirmació perquè després veren una Conjunció Liberal Conservadora.

El Front Únic Antimonàrquic era una coalició formada el març d'aquell mateix any que agrupava el Partit Republicà Federal i els socialistes de Palma que agrupaven PSOE i UGT, i que varen rebre suport d'altres formacions d'esquerra com el Partit Comunista²⁹. D'aquesta coalició se'ns ofereix una crònica dels principals actes com el grandios mítin en el teatre balear que va quedar insuficient d'espai³⁰ o també l'acte el 6 d'Abril a Inca. En aquest acte se'ns descriu l'ambient gairebé festiu, escoltant l'himne republicà, tot i que no concreta quin és exactament, i on ens ofereixen els noms dels principals oradors com Francisco Villalonga, Luis Ferbal, o Sales i Aguiló que formen part de la coalició i que van fer una sèrie de demandes, principalment demandaven llibertat, amnistia de presos, acabar amb el caciquisme i amb les coaccions, així com destacar els errors de la monarquia com el desastre d'Anual³¹.

Durant aquesta campanya electoral, el setmanari fa una ferotge crítica a través de la sàtira i la ironia sobre les pràctiques caciquils i corruptes de la Restauració, que encara imperaven perquè no s'havia proclamat la República. La principal crítica que ofereix és cap a la pràctica de fer votar als morts com si encara formessin part del cens electoral, i ho expressen fent burla dels catòlics que, segons ells, es posaran a fer comparses al crit de "Lázaro, levántate y anda, arrambant-se es morts a s'urna per deposità"³². Hi ha una forta crítica a les diverses pràctiques corruptes com les coaccions per part dels cacics dels diferents municipis, representats com senyors rics, i en aquests cacics lis recorden que hi ha una llei electoral que multaria les seves coaccions fins arribar a les 2500 pessetes³³. Però no només critiquen al que fa la coacció sinó també al votant que ven el vot definint-lo com canalles, triadors, borregos o xots³⁴. S'insta als votants a que votin per el seu ideal i no fer cas del senyor per a que la majoria no siguin *xotets de cordeta*, i siguin els *homes de consciència*³⁵. Al marge d'aquestes crítiques directes hi ha una burla, citant a Ateu

²⁸ Foch i Fum, núm. 14, 3-IV-1931

²⁹ MARIMON RIUTORT, Antoni; SERRA BUSQUETS, Sebastià (dirs.), *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears (1900-2008)*, Leonard Muntaner Editor, Palma, 2012, pàg. 116.

³⁰ Foch i Fum, núm. 14, 3-IV-1931

³¹ Foch i Fum, núm. 15, 10-IV-1931

³² Foch i Fum, núm. 14, 3-IV-1931

³³ Foch i Fum, núm. 15, 10-IV-1931

³⁴ Foch i Fum, núm. 15, 10-IV-1931

³⁵ Foch i Fum, núm. 15, 10-IV-1931

Martí, un personatge referent de l'esquerra laica, on defineix perfectament que passarà abans i després de les eleccions: el dissabte abans de les eleccions el candidat es posicionarà en una actitud de submissió, de servei al votant, en canvi, quan acabin les eleccions serà el votant qui l'hagi de tornar els favors i posar-se al seu servei³⁶, i efectivament era el que solia succeir.

En els números posteriors a les eleccions van fent una valoració a nivell local i a nivell nacional dels resultats i ens ofereixen una imatge de les sensacions de la població front l'adveniment de la Segona República. El número posterior a les eleccions comença amb una imatge impactant, en un costat una esquela de la monarquia definida com *corrompuda i podrida monarquia espanyola (...) agonisant des de l'assassinat de Ferrer i Guardia (...) ja no resucita mai mai*, i al costat la imatge d'un acte de naixement amb el dibuix d'un nadó que representa una República, a la qual li donen la benvinguda perquè ha estat *desitjada per amants de la llibertat, igualtat, fraternitat i honradesa*³⁷. Foch i Fum es va mostrar content per el resultat general a nivell nacional però molt crític amb els r

esultats electorals a l'illa, ja que no guanyaren les opcions republicanes, el Front Únic Anti-Monàrquic va obtenir 89 regidors³⁸, la majoria d'ells republicans federals, front una victòria dels liberals i conservadors. Ells ho descriuen com a que Espanya es va consagrar republicana, en canvi, Mallorca verguista, i són molt crítics i durs amb els mallorquins on s'inclouen arribant a afirmar que estan *empagats de sa ser mallorquins, resistirem la befa*. Malgrat Mallorca sigui indigne davant 46 províncies espanyoles, perquè és on es crien més porcs irracionals i més xots racionals, fent al·lusió als que segueixen els cacics, són conscients de que ha guanyat la República, i que *Mallorca esclava, resucitara aixecant bandera tricolor a les institucions, essent tercera d'Espanya*³⁹.

De seguida comença la crònica de com es varen succeir els fets i quina va ser l'actitud dels polítics front la proclamació de la República, criticant als esbirros del règim i lloant a personatges com Emili Darder o Francesc Sales Aguiló que *mai havien estat hipòcrites ni covards amb la bandera tricolor*. En les contínues publicacions van arribant les cròniques dels diferents municipis amb els actes reivindicatius i amb informació dels resultats i es mostren molt irònics en municipis com Inca amb la bona relació entre

³⁶ Foch i Fum, núm. 14, 3-IV-1931. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número I.

³⁷ Foch i Fum, núm. 16, 17-IV-1931. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número II.

³⁸ MARIMON RIUTORT, Antoni; SERRA BUSQUETS, Sebastià (dirs.), *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears (1900-2008)*, Leonard Muntaner Editor, Palma, 2012, pàg. 116.

³⁹ Foch i Fum, núm. 16, 17-IV-1931.

conservadors i liberals, arribant a afirmar que els conservadors havien cercat mala companyia i per això s'havien vists derrotats. A Inca guanyaren els liberals perquè els *conservadors s'havien tornat verguistes* però també va haver un grup definit com massa obrera que es varen desvincular del patró per votar als republicans. Hi ha una descripció de l'ambient als carrers dels diferents municipis com Palma el 14 d'Abril on es varen penjar la bandera tricolor i es va entonar la Marsellesa amb crits de llibertat, justícia i igualtat. Hem de recordar que l'himne republicà abans de l'establiment de l'Himne de Riego, era la Marsellesa de la qual Es Masclé Ros va versionar la lletra titulada "Mallorca Republicana"⁴⁰.

També se'ns parla d'una qüestió que desgraciadament no serà el darrer cop que succeeixi, que és el mal denominat "canvi de jaqueta" de molts polítics i ciutadans. Hi ha una ferotge crítica davant la profusió d'emblemes republicans com els llaços tricolors després de les eleccions, segons el setmanari, els que portaven els emblemes no eren republicans de *pura cepa* que varen ser els primers en sobtar-se de la situació, per tant cal distingir aquests dels *republicanos del 14 de Abril que fueron los más ostentosos*⁴¹. I en el camp de la política és més que evident el problema dels trànsfuges i de les conversions a republicans, i respecte això el col·laborador de Muro diu *mismos perros con distinto collar. No hay republicano en el pueblo, però después no faltaron*.

6.1.2. Eleccions del 28 de Juny de 1931.

Amb la proclamació de la Segona República es va instaurar un govern provisional que no va tardar en convocar eleccions per reafirmar la decisió de les eleccions municipals que havien donat el poder principalment a les formacions republicanes. No obstant cal dir que anteriorment en alguns municipis varen haver de tornar a votar, foren unes eleccions un tant violentes per el que descriuen les cròniques, perquè s'havien declarats nul·les les anteriors degut a denúncies de republicans per irregularitats caciquils, i amb certa ironia el setmanari ens explica que ja tots els candidats eren republicans, fent especial al·lusió a Joan March definit com *Verga gorro-frigionista del centre*⁴². Hem de recordar que després de les eleccions del 12 d'Abril es va constituir el Partit Republicà de Centre (PRC)

⁴⁰ Foch i Fum, núm. 18, 1-V-1931. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número III.

⁴¹ Foch i Fum, núm. 19, 8-V-1931.

⁴² Foch i Fum, núm. 22, 29-V-1931.

que provenia del Partit liberal i per tant era hereu del caciquisme verguista⁴³. Entre les eleccions municipals i generals varen transcorre gairebé dos mesos, a més comptant amb alguns municipis que les varen repetir, per tant, podríem considerar aquests dos mesos com un moment frenètic i constant de campanyes electorals.

El Front Únic Anti-Monàrquic que tenia la intenció d'aglutinar l'esquerra republicana en un període encara no republicà, per tant, ja no era necessària la coalició del front, i el setmanari va haver de posicionar-se ideològicament a favor d'un partit que seria el Partit Republicà Federal de Mallorca (PRFM), i a la vegada defensava i aprovava la creació de la Coalició Republicano-Socialista que en un dels mítings oferts criticava els procediments dictatorials i als *mal llamados liberales*⁴⁴. Durant el Bienni Reformista, la línia editorial del setmanari serà una clara defensora del PRFM definint al grup com *único grupo que no està manchado con aquellas gentes que sirvieron a la monarquía*, però amb el temps s'adonà de que no tots els que es varen adscriure al partit eren fidels seguidors de les idees de Pi i Maragall, i per això *cuidado con las personas que vistent de cordero que luego se convierten en lobos*⁴⁵. Per els comicis de dia 28 es segueixen posicionant a favor de la coalició republicano-federal socialista, la qual és seguida en campanya per els setmanaris destacant el triomf d'assistència als mítings. Almanco en el període del "Bienni Reformista" el Partit Comunista no era una força molt important per el *Foch i Fum*, i apareix en certes ocasions dins la crònica de la campanya, en aquest cas, ens informen d'un *gran mitin laico-comunista (...) usaren la paraula Aurora Picornell (...) i Ateo Martí*⁴⁶.

La il·lusió del setmanari a favor del guany de l'esquerra republicana era molt evident, animava als lectors a votar a la coalició republicano-socialista per demostrar que a Mallorca no havien guanyat els monàrquics sinó Verga, per tant, que havia estat culpa dels cacics que donava igual si eren conservadors, liberals o patriòtics⁴⁷. S'insta a votar a la coalició i no deixar-se enganar i no confondre els republicans de centre amb els socialistes, i posen d'exemple com a persones *limpios de dictadura* a Alejandro Jaume

⁴³ MARIMON RIUTORT, Antoni; SERRA BUSQUETS, Sebastià (dirs.), *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears (1900-2008)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 2012, pàg. 231.

⁴⁴ Foch i Fum, núm. 22, 29-V-1931.

⁴⁵ Foch i Fum, núm. 23, 5-VI-1931.

⁴⁶ Foch i Fum, núm. 25, 19-VI-1931.

⁴⁷ Foch i Fum, núm. 26, 26-VI-1931.

Rosselló que dins la coalició pertanyia al PSOE i era un dels encarregats de la gestora⁴⁸, i Gabriel Alomar Villalonga candidat al congrès. De manera sobtada es va integrar en la candidatura al dirigent estatal Manuel Azaña que era un càrrec visible del Govern Provisional i un referent per al republicanisme⁴⁹ i d'aquesta manera el propi setmanari es posiciona a favor i afirma que seria un *deute de votar-ho i un gran honor*.⁵⁰ Posteriorment es convocaren eleccions en Octubre per a cobrir la vacant d'Azaña i entre els candidats estava Francesc Carreras, d'Acción Republicana, un partit que va néixer de l'escissió del Partit Republicà Federal, el qual va acordar presentar la candidatura de Carreras, home de confiança d'Azaña, que havia estat governador civil i que finalment va aconseguir la victòria⁵¹. El posicionament del setmanari va ser favorable a la seva candidatura i ho descriu com el *verdadero representante de la republica (...) despreciad al soborno del Centro Republicano Federal*⁵².

Respecte al sentiment que ens transmet Foch i Fum sobre els resultats electorals és un sentiment de derrota, d'abnegació, de no haver aconseguit el que es proposaven, perquè sembla que va obtenir major nombre de vots la candidatura de PRC que els descriuen com *els lliberals den Verga, ara són els republicans del March, votaren a Verga perquè no volien que els prenguessin els infants*, i es carrega durament contra la pervivència d'aquest caciquisme nociu per la democràcia profetitzant que arribarà la revolució i que serà *indispensable la vostra exterminació com escorpins verinosos*⁵³. A més, empra un to jocós i burlesc contra aquest partit d'arrels caciquils, definint-lo com un partit que en realitat és un element decoratiu, i això s'aconsegueix a través d'una vinyeta⁵⁴. Però no només són crítics amb les males arts dels cacics representats per PRC, sinó també amb el PRFM perquè *no ha fet propaganda, per desídia o per incapacitat, els que votarem a ells no varen ser invitats*. La idea que pretén traslladar és la de que els federals són l'opció que veritablement representa l'esquerra de sempre, que no ha canviat els seus ideals, i que no quedava més remei que votar als federals perquè sinó es *votaven als aliats de la*

⁴⁸ MARIMON RIUTORT, Antoni; SERRA BUSQUETS, Sebastià (dirs.), *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears (1900-2008)*, Leonard Muntaner Editor, Palma, 2012, pàg. 287.

⁴⁹ COMPANYY I MATAS, Arnau, *La Segona República a Mallorca. Eleccions, partits polítics, mitjans de comunicació i gestió pública*, Universitat de les Illes Balears, 2019, pàg. 489.

⁵⁰ Foch i Fum, núm. 26, 26-VI-1931.

⁵¹ COMPANYY I MATAS, Arnau, *La Segona República a Mallorca. Eleccions, partits polítics, mitjans de comunicació i gestió pública*, Universitat de les Illes Balears, 2019, pàg. 451.

⁵² Foch i Fum, núm. 40, 2-X-1931.

⁵³ Foch i Fum, núm. 27, 3-VII-1931.

⁵⁴ Foch i Fum, núm. 28, 10-VII-1931. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número IV.

*reacció, monarquia, posseïdors de grans fortunes, dueños de grans convents, enemics de la cultura del poble*⁵⁵.

6.1.3. Eleccions del 19 de Novembre de 1933.

Aquestes eleccions generals són molt importants perquè marquen l'inici d'una altra etapa en el període republicà, on el Partit Radical de Lerroux, que havia estat en anteriors gabinets, aconsegueix fer un govern amb la CEDA de Gil Robles i donar un viratge a la dreta, iniciant el conegut com "Bienni Negre". Però el fet més rellevant d'aquests comicis i que ocupen gairebé tots els comentaris, cròniques del setmanari, és la participació activa de les dones, fet que comportarà molta crítica per part de Es Mascle Ros i els seus col·laboradors, molt lligada a la qüestió religiosa. Són unes eleccions que venen precedides per unes altres, les municipals d'Abril per a tots aquells pobles que no havien celebrat les seves en l'Abril de 1931 per l'article 29 de la llei de Maura, anteriorment esmentada, que dictaminava que si només es presentava una candidatura, directament era triada per ocupar el govern. En aquestes eleccions ja s'entreveu la tendència de viratge cap a posicions de la dreta, amb major victòria per el Partit Radical. I també precedides a les de Novembre destaquen les eleccions al Tribunal de Garanties on va ser elegit Joan March. En aquest cas per entendre la situació dels partits que participaren en els comicis i que surten esmentats en el setmanari, cal ampliar el nostre anàlisi del període electoral més enllà dels dies de campanya i dies posteriors. El Bienni Reformista es va caracteritzar per una successió de gabinets de govern, al marge de la inexistència d'eleccions, i això va generar tensions entre partits, principalment el Partit Radical d'Alejandro Lerroux de la resta de formacions amb les quals havien compartit govern. Lerroux juntament amb March serà un dels personatges més criticats i més comentats per el setmanari, i també quan tractem la qüestió religiosa.

Durant els anys que va durar el primer bienni el Partit Federal Històric de Mallorca, al qual havia donat suport *Foch i Fum* en els anteriors comicis, va anar perdent la seva posició a l'esquerra de l'espectre polític i ideològic, situant-se gairebé en el centre i amb tendència a la dreta, i en el setmanari ho acusen a que *se contagiò de Lerroux-itis radical-itis*⁵⁶. La primera prova de foc per a comprovar com havien canviat la relació entre els partits va ser en les eleccions del Tribunal de Garanties Constitucionals que pretenia

⁵⁵ Foch i Fum, núm. 27, 3-VII-1931.

⁵⁶ Foch i Fum, núm. 138, 18-VIII-1933.

aconseguir representativitat política i territorial, convocades per el 3 de setembre de 1933, amb l'objectiu que 15 regions designessin als representats i Balears conformava una regó, per tant havien de votar un titular i un suplent⁵⁷. El Partit Federal es va negar a formar coalició amb els que havien mantingut bones relacions, abans de la tendència cap a Lerrooux, que eren Acció Republicana i Partit Socialista, a més des dels òrgans del partit es varen fer homenatges al que era nou president de la República, Lerrooux⁵⁸.

En aquest cas *Foch i Fum* surt en defensa dels socialistes i culpa als republicans d'esquerra de no saber unir-se com proposaven els socialistes, perquè amb la negativa seguien *permitiendo la victoria de los enemigos de la República como caciques, amos y señores*⁵⁹. Com es preveia la victòria va ser de les dretes, un preludi del que podia succeir, i es fa una comparativa amb els resultats, mai favorables al règim republicà, dels primers comicis municipals del 1931 amb aquests del Tribunal de Garanties. Es destaca la vergonya de Mallorca i per als republicans el triomf de Verga, per les seves circumstàncies i com a principals culpables no nomena als *borregos ni el poble incult, sinó la flor y nata de la política balear*. Molt crític amb el viratge dels federals, comparant la posició del grup en 1873 on eren considerats extrema esquerra amb el que han esdevingut⁶⁰. A partir d'aquest moment es farà distinció entre els seguidors de Pi i Maragall, i els que una vegada obtinguda la plaça en el govern municipal varen passar a Acció Republicana o Partit Radical. Hi ha un sentiment d'engany cap al poble que *dugué la República però s'equivocà en nomenar la tripulació*⁶¹. De totes maneres gran part dels redactors del setmanari no perden l'esperança i pensen que encara estan a temps de rectificar els republicans, perquè la República està en perill, i per això és un necessari *un frente único desprovisto de toda ambición para ganar la batalla a Gil Robles*⁶², i d'aquesta manera tornar a l'esperit que veiem a la campanya electoral per les eleccions del 12 d'Abril, on les esquerres i els republicans es varen unir per aconseguir major nombre de vots. Però malgrat aquests intents de persuasió des d'un mitjà de comunicació, els diputats federals havien desprestigiats els ideals que representaven la formació, uns

⁵⁷ COMPANYY I MATAS, Arnau, *La Segona República a Mallorca. Eleccions, partits polítics, mitjans de comunicació i gestió pública*, Universitat de les Illes Balears, 2019, pàg. 893.

⁵⁸ MARIMON RIUTORT, Antoni; SERRA BUSQUETS, Sebastià (dirs.), *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears (1900-2008)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 2012, pàg. 243.

⁵⁹ Foch i Fum, núm. 140, 1-IX-1933.

⁶⁰ Foch i Fum, núm. 147, 20-X-1933.

⁶¹ Foch i Fum, núm. 141, 8-IX-1933. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número V.

⁶² Foch i Fum, núm. 148, 27, X-1933.

ideals que eren els més purs i avençats però que en el moment actual aquests polítics *ayer federales, ayer radicales y mañana de Gil Robles*⁶³.

Com s'ha esmentat anteriorment la campanya electoral està marcada per la concessió del vot de la dona en la Constitució de 1931 i amb aquesta qüestió el setmanari és molt crític emprant termes com “sexo dèbil” o “dèbil mujer” que en ocasions pot ser emprat amb to irònic i altres com un atac directe a les dones. En el setmanari se'ns informa de que les dretes estan animades perquè *sa providència revestida de socialismo dona vot a ses dones, i no dubte que el triunfo es seguro ja que no quedará cap rata de sacristia sense deposita el se vot a favor de la “La fe triunfante”*⁶⁴, fent referència als partits conservadors, de dretes i monàrquics que es vesteixen d'una defensa del catolicisme. Des del principi es posa en dubte la capacitat de la dona per pensar lliurement, per el que es narra en aquest setmanari eren el grup poblacional que tenien més relació amb l'església i per tant amb els clergues que molts d'ells varen tenir un actitud de repulsa cap a les reformes laicitzadores de la República, per això la port dels partits republicans d'esquerra d'atorgar-lis el vot, perquè podrien fer el que dictaminés el seu confessor.

Per això *Foch i Fum* li ordena que *despertaos y pensad que vuestro marido sabe algo más que vosotras, por lo tanto coged el brazo que os da pan y luchad con él, que es quien puede defenderos*⁶⁵. Al marge de la incògnita vers a la influència del vot femení en les eleccions, el que més preocupava a l'esquerra del moment era l'actitud bel·ligerant de l'església en comparació amb anteriors campanyes electorals, i en el propi setmanari es denuncia a l'apartat “La Voz del Pueblo” com *iglesias y conventos que son unos locales públicos, todos los días mitines*⁶⁶. Per tant, l'esquerra entreveia una derrota clara, tant per els antecedents electorals, com per el vot de les dones, la influència del clergat o els elements trànsfuges entre partits i la pèrdua de partits identificats amb l'esquerra. Per això a través de publicacions com *Foch i Fum* s'insta a defensar la República com el primer dia per tots aquests perills que volen acabar amb ella i deixen clara una consigna que *mientras que en España mande la monarquía y el clero nunca llevarán camisa los hijos de los obreros. Todo es un peligro para la república democrática de Azaña. Si dais los votos a esa gente de Paz y de Orden a lo Hitler*⁶⁷.

⁶³ Foch i Fum, núm. 149, 3-XI-1933.

⁶⁴ Foch i Fum, núm. 147, 20-X-1933. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número VI.

⁶⁵ Foch i Fum, núm. 150, 10-XI-1933.

⁶⁶ Foch i Fum, núm. 151, 17-XI-1933.

⁶⁷ Foch i Fum, núm. 151, 17-XI-1933.

Davant la unió de les opcions de les dretes i la desunió de les esquerres era evident una victòria de les forces dretanes, tot i que no s'esperaven que fos tan grossa, i quan feien aquestes afirmacions no sabien com havien estat els resultats a la resta d'Espanya, perquè sempre Mallorca havia anat en discordança amb els resultats a nivell nacional. Qui va rebre la culpa? Per al setmanari hi ha dos culpables que són les dones i l'església, que donaren la victòria a la conjunció de dretes. Per ells les dretes triomfaren *no perquè tenguen més força que ses esquerres, ja que el triomf li deuen al sexo dèbil (...) sentats da,unt una base de debilidad*⁶⁸. Varen començar a criticar les decisions del Govern Provisional per concedir els mateixos drets a la dona sense capacitar-la per votar, perquè d'elles dependrà el progrés o retrocés nacional. Són molt crítics amb els vots de les dones perquè *Sa República va dignificà la dona (...) li va concedir el que mai ses dretes i elles han respos amb un desaire* o també amb expressions com *hem estat derrotats per la debilitat de les femelles (...) el sexo dèbil no repara amb so exterminà el sexo fuerte*⁶⁹. Així doncs la dona es va convertir en el chivo expiatori dels errors que s'havien comès per part de l'esquerra, encara actualment no està del tot demostrat que el vot de les dones fos decisiu per la victòria de dretes, perquè també influïren l'abstenció, la desunió de partits, la desil·lusió de sectors populars que no veien complertes les promeses del govern, entre altres factors⁷⁰.

6.2. La figura de Joan March.

Probablement la figura de Joan March Ordinas sigui de les més influents i conegudes no només a les Illes Balears sinó també a nivell nacional. Un empresari de Santa Margalida, en concret, de "Can Verga", creador d'un veritable imperi financer, amb la creació de la seva banca, la Banca March, els negocis de tabac, de les elèctriques i dels transports amb la companyia Transmediterranea. Va esdevenir un home ric i poderós, principalment fruit de negocis il·legals durant la Dictadura de Primo de Rivera, règim que li va concedir monopolis de tabac, era conegut per el contraban al Nord d'Àfrica i Gibraltar. Aquest fet que el va posicionar entre les elits, a la vegada que es posicionava com un dels cacics més rellevants de l'illa i tothom era conscient fins a quin punt arribava la seva influència. En qüestions ideològiques és un home que va mutant amb el temps, podríem dir que es

⁶⁸ Foch i Fum, núm. 152, 24-XI-1933. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número VII.

⁶⁹ Foch i Fum, núm. 152, 24-XI-1933.

⁷⁰ MATEU ALVARO, Cesar, *La incidència en Mallorca en la legislació de la Segúnda República Española*, Volum I, Universitat de les Illes Balears, 2012, pàg. 380.

posiciona al costat de qui li convé. Era conscient de que podia emprar el seu poder, la seva ombra que abastava principalment tota l'illa per aconseguir suports polítics i esdevenir un líder polític, sense por a patir derrotes perquè tenia tota una xarxa de sequaços en els diferents municipis en un context on eren presents aquestes eines nocives per la democràcia, que era el règim de la Restauració. Era tant el seu poder d'influència que en el setmanari fan burla posant-lo en un diàleg amb Jaume I sobre Mallorca on el monarca afirma que *Yo la conquiste de los moros, y Verga, yo de los cristianos*⁷¹. Un dels trets característics del Foch i Fum és la seva crítica social i en concret l'anti-caciquisme, donant especial atenció a March perquè no tenia bona relació amb el director, Es Masclé Ros.

Com a líder del Partit Liberal i després del PRC degut a la seva mutació a republicà com bé ironitza el setmanari, les principals referències al magnat les trobem en aquests períodes electorals anteriorment esmentats. Al llarg del setmanari veurem com rep diferents nomenclatures, tot malnoms, on predomina principalment "Verga" entre altres descalificatius. Va concórrer a les eleccions municipals amb el Partit Liberal, essent conscient de les crítiques cap a les seves pràctiques coercitives per aconseguir el vot, denunciades per el setmanari, és quan *Foch i Fum* el denomina *Maraharajah de Cala Ratjada*⁷² perquè s'havia fet construir una vila en l'enclavament, i al llarg de les publicacions la crònica de Capdepera i Cala Ratjada anirà lligada a la figura de March i la seva xarxa caciquil considerant els sequaços com *caciques de marras y lacayos del chantajista March*⁷³. Hem d'entendre que l'activitat del cacic tenia més efectivitat en un territori petit, i per això solia actuar de manera paternalista i populista, a partir de promeses electorals com la construcció d'escoles⁷⁴ o del moll en el cas de Cala Ratjada que no es varen dur a terme com havia promès, i el setmanari s'encarrega de denunciar aquestes pràctiques. Va ser tanta la influència en la zona que en alguna numero se la denomina *feudo del pirata mallorquin*⁷⁵ que era un altre malnom per el qual era conegut Joan March.

La victòria va ser de'n Verga, considerat com *máximo cacique*, que en saber els resultats a nivell nacional va tardar en anar a Madrid per batiar-se com a republicà, a la vegada que

⁷¹ Foch i Fum, núm. 14, 3-IV-1931.

⁷² Foch i Fum, núm. 15, 10-IV-1931.

⁷³ Foch i Fum, núm. 130, 24-VI-1933.

⁷⁴ Foch i Fum, núm. 58, 4-II-1932.

⁷⁵ Foch i Fum, núm. 143, 22-IX-1933.

informa que es vol retirar de la política però per al setmanari *es retira de l'escena política però queda entre bastidors. De brasset amb la republica amb "gorro frigio"*⁷⁶ fent al·lusió aquestes mutacions ideològiques que patien alguns polítics per adaptar-se a les noves circumstàncies. Però era evident per part de la premsa que Verga seguia representant el sistema monàrquic corrupte i podrit, les males arts per fer negocis i política, per molt que acceptes el joc democràtic republicà. La primera informació de Verga després de les eleccions és sobre la seva detenció en la frontera amb França⁷⁷, una detenció promoguda per el ministre de la Governació, Miquel Maura que ordenà al fiscal general Àngel Galarza investigar la concessió de monopoli de tabac a Ceuta i Melilla el 1927 per part de Primo de Rivera⁷⁸.

El nou Govern Provisional era conscient de que March tenia molta influència a nivell econòmic i polític, per tant, podria suposar un contrapès en el poder, per això la immediata investigació i detenció, una vegada establert el nou règim, que el propi March es va queixar perquè en aquell moment no tenien proves d'haver comès irregularitats en el règim dictatorial. Així doncs començà una persecució, instigada principalment per Àngel Galarza, contra el magnat per les irregularitats en els seus negocis que varen ser investigades tant a nivell judicial com a nivell parlamentari a través de comissions de responsabilitats⁷⁹. Una persecució que va durar gairebé tot el primer bienni però que va comptar amb l'ajuda de personalitats importants com Alejandro Lerroux, principal valedor quan aquest va entrar en conflicte amb els socis de govern⁸⁰, fet que marcarà la bona sintonia durant el "Bienni Negre".

Malgrat fos detingut i investigat, es va poder presentar a les eleccions a corts constituents i va obtenir una plaça, moment en que el setmanari el retrata en una caricatura amb el nom de "margalida Verga" com un dels diputats que parteix a Madrid⁸¹. Els seus procediments polítics i judicials eren força coneguts fins la seva entrada en presó, però el setmanari no ens aporta gaire informació directa ni indirecta sobre la seva situació,

⁷⁶ Foch i Fum, núm. 17, 24-IV-1931.

⁷⁷ Foch i Fum, núm. 18, 1-V-1931. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número VIII.

⁷⁸ FERRER GUASP, Pere, *Joan March. L'home més misteriós del món*, Edicions B, Barcelona, 2008, pàg. 217.

⁷⁹ CABRERA, Mercedes, *Juan March (1880-1962)*, Marcial Pons, Ediciones de Historia, Madrid, 2011, pàg. 205.

⁸⁰ FERRER GUASP, Pere, *Joan March. L'home més misteriós del món*, Edicions B, Barcelona, 2008, pàg. 218.

⁸¹ Foch i Fum, núm. 29, 17-VII-1931. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número IX.

haurem d'esperar fins el Juliol de 1933 quan pren protagonisme Lerroux postulant-se com a president del govern, moment en que a Capdepera es varen mostrar satisfets de la dimissió del govern d'Azaña i afirmaven que *si al fin gobernaba Lerroux creian que vendria la suelta del pajarraco don Juan March*⁸².

Es Masclé Ros va ser acusat per altres mitjans com "Obrero Balear" d'haver participat en una campanya vindicatoria a favor del captiu Joan March, que s'evidencia amb la falta de notícies que s'havien dedicat al cacic màxim. Però de manera sobtada Es Masclé Ros no es defensa posicionant-se de manera crítica a March sinó sobre *l'abus sobre aquest home encara que sigui Verga, un esser humà té dret a que se'l jutji condenantlo per el seu imperi*. Per tant, és contrari a l'acusació sense proves de March ni tampoc defensa la seva innocència, espera al veredicté dels jutges que segons ell *tenen l'obligació de conèixer els mals negocis*. En aquestes opinions s'evidencia el que pensava part de l'opinió pública, que March, que havia passat de la presó Modelo a Alcalà d'Henares, havia estat demonitzat per els partits d'esquerres i el convertiren en emblema d'incorruptibilitat de la República⁸³. Per a Es Masclé Ros, en un país civilitzats els drets han de ser iguals i no s'ha de convertir cap persona en una eina propagandística. I malgrat "Obrero Balear el recordés la seva crítica als socialistes per acceptar la Casa del Poble, el director del setmanari es reafirma en l'opinió, que en el seu moment va dir que *els socialistes están a l'altura d'un marit consentit, que amb tal de que la dona li dugué pessetes, poc li importa d'on l'has ha tret*⁸⁴. És a dir, crítica als socialistes moralment per haver acceptat un regal del qual no ignoraven la procedència del que havia costat, fruit de negocis il·lícits i contraban. Des de la presó d'Alcalà d'Henares es va poder presentar a les eleccions del Tribunal de Garanties on va obtenir una victòria, demostrant que el seu poder, malgrat els intents de la República, seguia essent hegemònic, seguia essent considerat "l'amo de Mallorca". La darrera informació que ens aporta el setmanari sobre la seva figura és al Novembre anterior a les eleccions on s'explica als lectors que en Verga ha fuit de la presó, fet afavorit per les bones relacions amb alts càrrecs de la política, i que s'ha refugiat a Gibraltar d'on havia establert una línia de contraban de tabac, per això el setmanari diu que *a Gibraltar on fumarà bon tabac*⁸⁵.

⁸² Foch i Fum, núm. 131, 1-VII-1933.

⁸³ FERRER GUASP, Pere, *Joan March. L'home més misteriós del món*, Edicions B, Barcelona, 2008, pàg. 301.

⁸⁴ Foch i Fum, núm. 133, 15-VII-1933. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número X.

⁸⁵ Foch i Fum, núm. 150, 10-XI-1933. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número XI.

6.3. La qüestió religiosa.

El tret característic de la premsa satírica en termes generals és el seu anti-clericalisme, i s'evidencia en períodes històrics com el del present treball. El "Bienni Reformista" es va caracteritzar per les reformes que pretenien separar l'estat de l'església, i dur a terme un projecte de laïcització de les institucions amb l'aprovació d'una nova Constitució que garantia aquesta separació i la successió de lleis que ratificaven i corroboraven aquesta pèrdua de privilegis per part del clergat, dels quals havien gaudit durant molts anys. *Foch i Fum* ens ofereix tres punts de vista per tractar la qüestió religiosa: per una banda les notícies o les cròniques a favor de les reformes del govern republicà; per un altre banda les crítiques contra un clergat bel·ligerant contra el nou règim, que intervé en campanyes electorals per afavorir el vot a la dreta més lligada al catolicisme; i finalment una crítica moral a l'actuació de l'església com institució opressora i que no encarna els valors cristians, sustentadora del règim corrupte de la monarquia.

Era un moment crític per al catolicisme ja que molts clergues constataren la reducció de la comunitat catòlica des de l'inici del segle XIX, molt marcat per les revoltes anti-clericals i l'abolició de la Inquisició. Sembla que en la Restauració es va produir el renaixement eclesial amb la proliferació de propietats del clergat i influència de l'església a l'Estat, però amb baixa participació amb cultes i fort anti-clericalisme arrelat en l'esquerra⁸⁶. Per part dels partits d'esquerra i republicans s'associa a l'església com aliats de les dretes monàrquiques i enemics dels principis republicans, per això el setmanari critica la seva posició des d'aquest punt de vista. Davant l'enemistat entre l'esquerra i l'església des del primer moment aquesta institució va ser clara defensora en les campanyes electorals intentant pregonar que era *pecado votar a los liberales*⁸⁷ que eren els republicans i socialistes. Hem de tenir present que els primers mesos de la República encara es regia per la Constitució de 1876 que dictava en l'article 11 que la religió catòlica era la de l'Estat, i que no es permetran altres cerimònies públiques que no siguin les de la religió catòlica, per això des del setmanari demanen un *règim nou, una nova constitució que mati els privilegis i imposi Igualtat*⁸⁸.

⁸⁶ BARRIOS ROZUA, J. Manuel, "La legislación laica desbordada: el anticlericalismo durante la Segunda República", *Espacio Tiempo y Forma. Serie V, Historia Contemporánea*, núm. 12, 1999, pàg. 180.

⁸⁷ Foch i Fum, núm. 15, 10-IV-1931.

⁸⁸ Foch i Fum, núm. 19, 8-V-1931.

Entre els tòpics d'aquest període històric està la violència exercida contra membres de l'església i els seus edificis com la crema de convents, però cal dir que això no és un fenomen del qual hem de generalitzar i menys en el primer bienni, la major activitat violenta es va donar entorn el 1936 amb l'esclat de la Guerra Civil. No obstant, hi ha un atac concret a convents de Madrid el Maig de 1931, i en aquest cas, el setmanari es troba contrari a la crema de convents i aposten per una via pacífica de procés de laïcització, amb la següent afirmació: *No aplaudim la cremadissa ni acceptam que els espanyols haguem de contribuir a sostenir la carga clerical*⁸⁹. Les reformes religioses es concretaran amb la Constitució però es comencen a entreveure els objectius de l'executiu i això genera el posicionament en contra de figures de l'alta jerarquia eclesiàstica com el Cardenal Segura, arquebisbe de Toledo, mantenia simpaties cap a la monarquia⁹⁰, per això, aquest setmanari satíric en una caricatura burlesca sobre la figura d'Alfons XII i el Conde Romanones, defineix a Segura juntament amb el bisbe de Vitoria, com *els únics fidels a la monarquia*⁹¹.

El Cardenal en les seves pastorals es va incitar les hostilitats contra els poders públics i els portaveus que eren alguns mitjans escrits com el cas de *Foch i Fum*, defensors de la llibertat i justícia⁹². Hem de tenir present que la disputa dialèctica entre l'església i els que estaven a favor de les reformes també es va dur a terme a través dels òrgans de premsa, que en el cas de Mallorca comptem amb *Verdad y Justicia* o l'òrgan d'Acció Catòlica creada per el bisbe Miralles per reforçar el paper de l'església en la societat⁹³. Hi ha constància de les disputes entre *Foch i Fum* amb l'òrgan catòlic *Verdad y Justicia*, que defensava que no s'havien d'eliminar les assignacions per al clergat, quan el setmanari va respondre en contra de que *con el dinero del sudor de nuestras frentes se pague para disfrazados*⁹⁴. Des de la dreta als mítings es va atacar als setmanaris satírics i d'esquerra amb la idea de que *heya que combati aquests infernals setmanaris com "La Traca" "Foch i Fum", o "Ciudadania", posen en perill la religió*. A lo que Foch i Fum va respondre que era més perillós *Verdad i Justicia* perquè vinculen l'escola laica amb la

⁸⁹ Foch i Fum, núm. 21, 22-V-1931. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número XII

⁹⁰ MATEU ALVARO, Cesar, *La incidència en Mallorca en la legislació de la Segúnda República Española*, Volum I, Universitat de les Illes Balears, 2012, pàg. 319.

⁹¹ Foch i Fum, núm. 30, 24-VII-1931. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número XIII

⁹² Foch i Fum, núm. 29, 17-VII-1931.

⁹³ VILLALONGA, Miquel Pieras, "Anticlericalisme durant la Segona República. Inca 1931-1936", *In: III Jornades d'Estudis Locals: Inca, 24 i 25 de Maig 1996*, Ajuntament d'Inca, 1997, pàg. 219.

⁹⁴ Foch i Fum, núm. 31, 31-VII-1931.

masoneria⁹⁵. El moment de màxim apogeu de la crítica anti-clerical l'hem de situar en els darrers mesos del 1931 i primers mesos de 1932, sense comptar amb la forta participació en la campanya electoral del Novembre de 1933, on varen veure una oportunitat amb la possible victòria de la CEDA de Gil Robles, partit que defensava els seus interessos i el canvi d'opinió de Lerroux front l'església. Molt crític es mostra *Foch i Fum* amb l'Emperador del Paral·lel i compara el seu discurs en el règim de la Restauració on afirmava que *destruid sus templos; acabad con sus dioses, levantad el velo a las novicias*, però que en el moment actual no estava a favor de llevar els crucifix de les escoles⁹⁶, i que *no esta conforme con la persecución religiosa porque, cuanto más independizado de la confesión religiosa, más respeto a las creencias*⁹⁷.

La Constitució de 1931 va ser aprovada a finals de 1931 després d'una sèrie de debats sobre diferents qüestions, i en concret sobre la llibertat de consciència entre setembre i octubre, discussions on es varen enfrontar la dreta i l'esquerra defensors de la laïcitat de les institucions públiques⁹⁸. Els articles 3, 26, 27 i en part el 43, 48 són els referents a la qüestió religiosa⁹⁹. Les qüestions tractades són: llei del divorci i matrimoni civil; llei de Confessions i Congregacions religioses; secularització dels cementiris; dissolució de l'ordre dels jesuïtes i posterior nacionalització dels seus bens, però no expulsió d'aquests; i la qüestió de l'educació laica. Les disposicions es varen aplicar en els mesos successius, excepte la llei de Confessions i Congregacions religioses que va arribar el 1933 i que s'encarregava de regular les altres ordres i exigir una inscripció en el registre amb els bens¹⁰⁰. Des del setmanari tant les altes jerarquies com els capellans de poble són el focus de les crítiques, sense gaire distincions, i per definir aquest conglomerat de càrrecs emprà el terme pejoratiu de Santa Inquisició o Sant Ofici, i sempre recordant el passat sanguinari de l'església com un passat opressiu. Hi ha un ordre religiosa amb la qual hi ha més crítica que és amb els jesuïtes. Un ordre que amb anterioritat havia tingut ja problemes en certs períodes històrics, fins el punt de ser expulsats, i que eren els que controlaven gran part de l'educació, per tant, dins el programa de reformes per aconseguir un estat

⁹⁵ Foch i Fum, núm. 41, 9-X-1931.

⁹⁶ Foch i Fum, núm. 97, 5-XI-1932.

⁹⁷ Foch i Fum, núm. 136, 4-VIII-1933.

⁹⁸ BELLIDO, Francisco, "El debate constitucional de 1931 en España sobre la libertad de conciencia: una discusión de las relaciones entre Iglesia y Estado", *EUNOMIA. Revista en Cultura de la Legalidad*, núm. 13, 2017, pàg. 183.

⁹⁹ *Íbid.* pàg. 189.

¹⁰⁰ MATEU ALVARO, Cesar, *La incidència en Mallorca en la legislació de la Segúnda República Española*, Volum I, Universitat de les Illes Balears, 2012, pàg. 322.

aconfessional, secularitzat és important que l'educació caigui en mans de l'Estat i no de certes ordres religioses. El setmanari defineix aquestes escoles com *solo para ricos*, i on només *se enseñaban la ignorancia y lo que les convenia, culpables del atraso por tener gente inculta*¹⁰¹. Si ens recordem, la idea que proposen les esquerres i per tant aquest setmanari, per acabar amb el caciquisme, és l'ensenyament cultural, és a dir, la meta és la cultura per deixar de ser un poble analfabet i manipulable. Acusen als frares d'adoctrinar als nins perquè només se lis ha ensenyat a *rezar bobas oraciones* i per aquest motiu *la nación española es la mas analfabeta*¹⁰². Malgrat les escoles fossin tancades hi ha constància de vulneració de la llei, davant manca de control, i molts religioses es camuflaren vestint-se de laics, i hagueren de cedir la direcció dels centres a associacions de pares¹⁰³.

Un altre queixa que presenta *Foch i Fum* en relació amb el tema dels bens i les riqueses de l'església, i a la visió d'aquesta institució com un antre de corrupció, que serveix per fer negocis, per això en ocasions es parla dels clergues com “mercaders de Crist o de la fe”. En aquest cas es mostren a favor de la secularització dels cementiris convertint-los en municipals, però aniran denunciant que encara no han *cesado los comercios sobre las almas*¹⁰⁴. I a la vegada es fa burla sobre la moral dels bisbes que prediquen en favor de la caritat però que ells no l'apliquen perquè viuen en palaus episcopals on van els pobres als quals lis dóna almoïna mesquina, arribant a acusar al clergat de *enchufats durant la monarquia*¹⁰⁵. Un altre punt de l'anti-clericalisme d'aquesta publicació és la denuncia d'alguns capellans de municipis concrets que empren els púlpits, la trona per fer mítings en contra de la República per les lleis del divorci i matrimoni civil entre altres. Se'ns ofereixen diversos casos, com el de Son Servera que en el seu sermó digué *no voteis a la República cuando se hagan elecciones porque vendrà un comunismo y pasará como en Rusia donde echan a la gente al rio*¹⁰⁶. O també denuncien el cas d'una església de Palma on el sermó es converteix en un mitin *criticando el casamiento civil y los gobernantes* i

¹⁰¹ Foch i Fum, núm. 35, 28-VIII-1931.

¹⁰² Foch i Fum, núm. 36, 4-IX-1931.

¹⁰³ FULLANA PUIGSERVER, Pere, “Església i educació a la Mallorca del segle XX”, *Arc, L'quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears*, núm. 5, 1998, pàg. 46.

¹⁰⁴ Foch i Fum, núm. 51, 18-XII-1931.

¹⁰⁵ Foch i Fum, núm. 52, 24-XII-1931.

¹⁰⁶ Foch i Fum, núm. 64, 19-III-1932.

es demana perquè el govern no pren mesures: *A estos oradores del partido de la Inquisición porque se les deja en libertad o esque aun no se atreven contra ellos*¹⁰⁷.

6.4. Identitat cultural catalana i mallorquina.

En un sistema com el de la Segona República era comú la proliferació de diversos gèneres de premsa, i podien ser d'abast econòmic, cultural, polític o satíric. Malgrat *Foch i Fum* no sigui una publicació cultural, en els seus articles i cròniques s'entreu un posicionament a favor o en contra de temes importants com la qüestió identitaria i en aquest cas, catalana i mallorquina. Podia haver una reivindicació identitaria a nivell cultural que després es traslladava a nivell polític, per aquest motiu, en l'anàlisi del setmanari s'han trobat referències dels dos àmbits. No obstant, cal dir que directament no és un tema primordial per la línia editorial, no hi ha un interès per tractar la qüestió identitaria, almanco durant el "Bienni Reformista", però si de manera indirecta hi ha un intent de posar en valor els trets culturals que conformen la nostra identitat. Aquest període fou un dels més dinàmics per les relacions culturals entre Catalunya i Mallorca, i algunes de les associacions culturals catalanes varen intentar arrelar a les Balears com el grup de "Sacerdots Amics dels Joves" però sense èxit. A nivell lingüístic destaca l'impuls de Francesc de Borja Moll, continuador del *Diccionari Català-València-Balear*¹⁰⁸.

En el setmanari satíric no hi ha gaire al·lusions en referència a la reivindicació de la cultura com a tret identitari, però sembla que la cultura popular és molt significativa i això es tradueix amb la publicació de gloses¹⁰⁹, i ús per part dels col·laboradors de diferents pobles d'expressions concretes, d'un vocabulari propi. Per exemple, quan arriba temps de Pasqua es fa un ús de gloses en referència a la gastronomia¹¹⁰ que, malgrat tot, també és un símbol identitari com ara les panades o rubiols. Moltes vegades aquests cronistes empen les gloses per narrar els fets i fer més amena la lectura. Una altre forma de reivindicació cultural és l'ús de la llengua a l'hora de redactar el setmanari, aquest és un factor molt important perquè ens indica quina era la llengua de les classes populars de l'illa, que no era el castellà, vinculada més a les elits. Però no fan referència a llengua catalana, sinó mallorquina¹¹¹, una llengua que identifiquen amb la terra que en ocasions

¹⁰⁷ Foch i Fum, núm. 81,16-VII-1932. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número XIV.

¹⁰⁸ FULLANA, Pere, et al. "El marc cultural de referència: el Principat i Mallorca. Segles XIX i XX", *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm 1. 1998, pàg. 39.

¹⁰⁹ Foch i Fum, núm. 28, 10-VII-1931. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número XV.

¹¹⁰ Foch i Fum, núm. 16, 17-IV-1931.

¹¹¹ Foch i Fum, núm. 28, 10-VII-1931. Vegeu la imatge completa a l'Apèndix, document número XVI.

rep el nom de “Sa Roqueta”. No obstant, no trobem una reivindicació identitària culturalment parlant que sigui compartida per els catalans i mallorquins, és a dir, no sembla que hi hagi una identificació amb la cultura catalana, tot i que, hi ha notícies que ens indiquen que elements culturals catalans com les sardanes són ben rebudes a Mallorca¹¹², índex del consum d’aquest tret cultural identitària català.

Es pot observar que la línia editorial del setmanari presenta major interès en la reivindicació de la identitat a nivell polític i com s’ha comprovat en els apartats anteriors, es posiciona a favor d’una posició concreta. Aquesta nova República no tenia la vocació de l’anterior, entre els preceptes fonamentals no estava el federalisme i per tant, els moviments nacionalistes, molts forts a Catalunya, varen haver de fer front a un règim republicà més centralista que l’anterior. La situació del nacionalisme a Mallorca en aquest període era complexa, perquè hi havia un nacionalisme de dretes encapçalat per el Partit Regionalista on hi havia molts “mauristes”, i un d’esquerres que era el moviment liderat en part per PRFM, al qual *Foch i Fum* havia donat suport en els primers comicis. I dins la tradició federal calia distingir la influència del regionalisme cultural representat per homes com Emili Darder, que es posicionava a favor d’ERC i un altre corrent més espanyolista i lligada al lerrouxisme¹¹³. Davant les pressions exercides per els partits polítics catalans, el govern va haver de cedir i va concedir l’únic Estatut d’Autonomia de la República als catalans, en els darrers mesos de 1932, després d’un intens debat al congres, on intervingueren polítics catalans com bé ens narra el setmanari a través d’una caricatura representant “sa caravana catalana” amb un to de burla perquè diu que a *Madrid va anà i y de Madrid va tornà*¹¹⁴. Davant la concessió de l’Estatut d’Autonomia de Catalunya, un mes després *Foch i Fum* en un dels articles es reclama la creació d’un altre per a les Balears essent conscients de que en política van més endarrerits que els catalans, fent alhora una reivindicació de que tot el que tenen a Mallorca és millor que els altres: *Mallorca guaña de molt amb atracció natural, amb clima, bones ensaimades*¹¹⁵. Aquesta qüestió de l’Estatut d’Autonomia ha estat estudiada per el doctor Arnau Company Matas, i és evident que malgrat hi hagués hagut un avant-projecte d’estatut, no va arribar a bon port perquè és possible que no hi havia un nivell de reivindicació de la identitat tan forta

¹¹² Foch i Fum, núm. 14, 3-IV-1931. Vegeu la imatge completa a l’Apèndix, document número XVII.

¹¹³ MARIMON RIUTORT, Antoni, “Sobre el nacionalisme a Mallorca”, *Cercles. Revista d’història cultural*, núm. 11, 2008, pàg. 57

¹¹⁴ Foch i Fum, núm. 36, 4-IX-1931. Vegeu la imatge completa a l’Apèndix, document número XVIII.

¹¹⁵ Foch i Fum, núm. 92, 1-X-1932. Vegeu la imatge completa a l’Apèndix, document número XIX.

com a Catalunya, una manca de conscienciació encara palpable en la societat de les illes en l'actualitat.

7. Conclusions.

En termes generals s'han complert les expectatives creades abans d'iniciar la redacció en relació a corroboració d'hipòtesis i objectius proposats. Dels números publicats del setmanari al llarg del "Bienni Reformista" (1931-1933) s'han analitzat gairebé el 90%, un anàlisi que tenia l'objectiu de cercar com es tractaven quatre qüestions del període: eleccions, Joan March, qüestió religiosa, qüestió de la identitat catalana i mallorquina. Per suposat el que s'ha exposat en la redacció és un mostreig de tota la informació obtinguda sobre aquests temes tan polèmics, i serveix per fer-se una idea de com un mitjà de comunicació tractava unes qüestions, que principalment han estat estudiades i investigades per altres fonts, és a dir, des d'un punt de vista més tradicional. Hem reafirmat la idea de que la premsa és útil i pràctica per a l'historiador, i perquè ofereix un punt de vista més quotidià, perquè els diaris o setmanaris són elements que conviuen amb la societat, i són un reflex dels fets que succeïen i de l'opinió que tenia la gent respecte a ells, ja sigui entre les classe populars o les elits. I d'aquesta manera ens hauríem de sumar a la reivindicació de Manuel Tuñón de Lara que la defineix com una font historiogràfica per expressar corrents d'opinions, actituds polítiques i ideològiques i fins i tot, les mentalitats d'una època¹¹⁶.

També s'ha constatat la importància del gènere de la premsa satírica, que en ocasions pot ser víctima de prejudicis per si la informació no és verídica. Un setmanari com el *Foch i Fum* no serveix com a font única per conèixer aspectes concrets d'una determinada època, sinó com a font complementaria. Perquè si entenem que els lectors fidels del setmanari podien compartir les mateixes idees que la línia editorial, i el *Foch i Fum* és la publicació satírica per excel·lència, la més popular entre les classes baixes de la societat, podem esbrinar quina era l'opinió de la ciutadania vers a qüestions tan polèmiques com la religiosa, perquè difícilment un catòlic votant de dretes seria comprador de la publicació, tot i que, tot és possible i s'hauria de tractar el tema de manera més rigorosa. El treball també ha estat útil per comprovar de quina manera es tracten els temes des del punt de vista ideològic concret, és a dir, quina és la línia editorial, i a la vegada observar com les

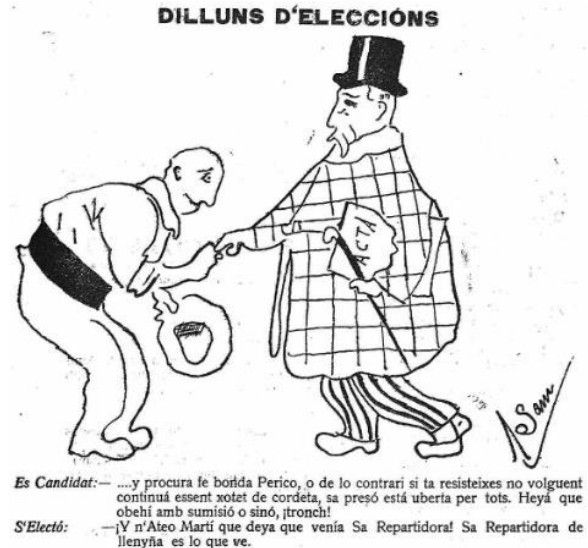
¹¹⁶ HERNÁNDEZ RAMOS, Pablo, "Consideración teórica sobre la prensa como Fuente historiográfica", *Historia y Comunicación Social*, núm. 22, 2017, pàg. 466.

publicacions s'enfrontaven entre elles de manera dialectal. És difícil aconseguir l'objectivitat en premsa igual que en història i més en una època tan polaritzada políticament i socialment com la Segona República, on va haver una eclosió de partits i d'idees que es confrontaven ferotgement entre elles. La premsa és un reflex d'aquests enfrontaments i no només els òrgans de partit, sinó la premsa adscrita a una ideologia concreta, per exemple, *Foch i Fum*, caracteritzat per fort anti-clericalisme presenta una disputa amb un altre publicació de caire religiós que és *Verdad y Justicia*. En quant a valoració del contingut, el setmanari ens tomba una sèrie de mites sobre la República i ens reafirma uns altres.

El setmanari ens demostra que malgrat hi havia una esperança davant la idea de que la República portaria valors de llibertat i igualtat, alliberant-se de les pràctiques nocives anti-democràtiques de la Restauració, en realitat, varen continuar les velles pràctiques, només havia canviat la forma d'Estat. Els cacics seguien allà, així com les coaccions i la impunitat d'algunes elits econòmiques. Varen intentar amb la figura de March donar una imatge de regeneració democràtica, demanant responsabilitats polítiques però al final no va ser possible, i l'ombra del senyor Verga va continuar sobre l'illa. Com hem dit abans, Joan March és un home mogut per els interessos, malgrat obtingui victòria política a Mallorca, no dubta en capficar-se dins el joc democràtic republicà i l'únic que necessita és canviar el nom d'un partit, així doncs, com molts altres només va fer falta "cambio de chaqueta". I malgrat les denúncies del setmanari, els crits d'atenció a la gent a votar en consciència i no per interessos dels senyors rics, el caciquisme seguia molt arrelat i era molt difícil d'eliminar, tot i que va haver avenços. La ciutadania era conscient que representava cada partit i així ho fa veure *Foch i Fum*, que des del seu punt de vista donen el seu suport a PRFM i la conjunció amb els socialistes però s'adonen de que amb el temps els polítics deixaven els seus ideals, posant en dubte si en qualche moment els tenien, arribant a produir-se transfuguisme en molts casos, que semblava un fet comú. En quant a l'església no mantenia la mateixa situació privilegiada que abans, tot i que, després la recuperarà, però si que ens ha demostrat que va esdevenir el principal enemic de la República, aconseguint debilitant el règim. Respecte a la qüestió identitària cal afegir que, malgrat el setmanari no té especial interès en aquesta temàtica, es posiciona a favor de l'Estatut així com alguns partits però són conscients que la força i la determinació dels catalans no és la mateixa que la dels de les illes.

8. Apèndix.

Document número I (Foch i Fum, núm. 14, 3-IV-1931):

Document número II (Foch i Fum, núm. 16, 17-IV-1931):

 <p>SA CORROMPUDA Y PODRIDA Monarquía Española</p> <p>Que agonisava desde el 1909 cuant s'empapá ses mans amb sa sanch gloriosa d'es mártir FRANCISCO FERRER GUARDIA, ¡es cap derré! dimars día 14 de Abril de 1931 va expirá per no resucitá ja may.</p> <p>Mal repós y mal remey</p> <p>N'ALFONSO XIII y sa seua cuadrilla, indultats per sa benevolencia Republicana, han gushat sa frontera per no tornarié passá may mes, si no es amb calidad de extradició.</p> <p>Tots es <i>borregos</i> que durant tants d'anys li feren moixonies, plóren llágrima viva perque d'aquí endevant ja no podrán xupá d'es torró.</p> <p>Los acompañám amb el sentiment, rebossants d'alegría.</p>	<p>Abril 14 1931</p> <p>AMB TOTA FELICIDAD HA NASCUDA Sa República Española</p> <p>Tant desitjada per tots ets amants de sa Llibertad, Igualdad, Fraternidad y Honradés, que ve a España per dignificá un Régim corromput per sa jentussa poch escrupulosa que no somiava mes que xupá a sa mamella de devant per engreixá.</p> <p>Ha ubert ets uis sa recien-nada, deixant electrocutats es reptils que se oposaven a que vengués amb tota felicidad, sense una gota de sanch, ¡¡ja basta sa que s'ha derramada desde que va essé enjendrada!!</p> <p>Ben venguda sía</p>
<p>¡Viva sa República Española!</p>	

Document número III (Foch i Fum, núm. 18, 1-V-1931):

Mallorca Republicana

Música de -SA MARSALLESA-

Dedicat a s'Orfèu Republicà de Palma d'el cual n'es Directó l'intel·ligent Mestre mon millor amic en *Miquel Castells*.

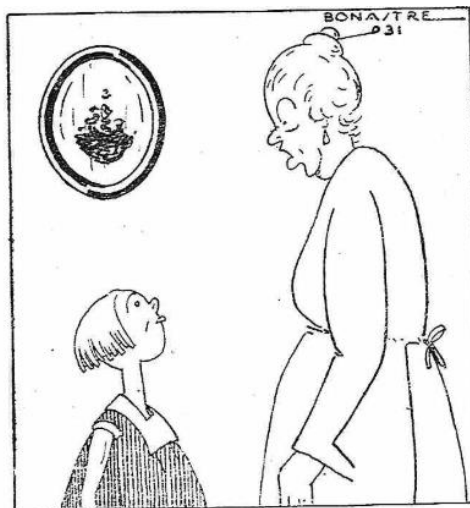
CORO.—Cantém, que el cor mos ho demána.

Mallorca gran republicana
amb la bandera tricolor.
La passetja la juventud sana
predicant Igualdad y Amor,
predicant Igualdad y Amor.
Va desterrá la Monarquía
perque era alló un ábre podrit
per deshonrarnos ha servit
y va posá España amb agonía.

¡Avant Republicans!
¡República tenim!
Els Palmesans
l'ensaborim
tots junts com a jermans.
Cantém, cantém, cantém.
¡Avant Republicans!
¡República tenim!
Els Palmesans
l'ensaborim
tots junts com a jermans.

Ja surt l'aurora desitjada.
Benhaja la claró.

Document número IV (Foch i Fum, núm. 28, 10-VII-1931):

—Mamá, un centro qu'ée?
—Un gerro o cosa parescuda per posá damunt una taula, fa molt mono y es una cosa molt decorativa.
—Idó digui qu'es papá també es decoratiu, perque diu qu'es republicá de centro.

La Voz del Pueblo

En la sesión celebrada por nuestro Ayuntamiento, el día 30 del pasado mes se trató del referendum dispuesto por el Ministro de Hacienda sobre el empréstito de las Aguas y Alcantarillado, y un ciudadano Concejal, dijo en la sesión que no debiera imponer el Ministro el referendum al Ayuntamiento como el de Palma elegido por el Pueblo, porque al tener ahora que celebrar el referendum, equivale a que los actuales Concejales (no todos) YA NO TIENEN LA CONFIANZA DE SUS ELECTORES.

Este ciudadano Concejal no debe ignorar que en las pasadas elecciones a Concejales salieron elegidos 17 FEDERALES puros y auténticos, fieles continuadores de las doctrinas del gran Maestro D. Francisco Pi y Margall y como FEDERALES el PUEBLO los votó para que hicieran una labor puramente FEDERAL al Consistorio, y estos 17 ciudadanos Concejales, unos meses después de haber tomado posesión del cargo, despreciando la voluntad de sus electores, unos, se pasaron al partido de Acción Republicana, y otros

al partido Radical, sin autorización alguna de los que los eligieron, y estos ciudadanos Concejales dejaron desde aquel día DE TENER LA CONFIANZA DEL PUEBLO.

¿Y una persona que engaña descaradamente a otra, puede esta tener la confianza de la que le ha engañado? ¡Al referendum ciudadanos Concejales que HABEIS ENGAÑADO AL PUEBLO!.

També votarán ses dónes

Tothóm ja fa preparatius per ses eleccions. Sa reparteixen es puestos, com qui reparteix cacahuets, si be noltros creím que amb aquestes eleccions, sa repertirán castañas, prunes y altre fruita.

Es de la Dreta están animats porque sa Providencia revestida de socialisme doná vot a ses dónes y no dupten,—amb motiu—que es triunf es segú ja que no quedarà cap rata de sacrifici sense depositá es vot a favó de *La Fé Triunfante*.

Doná vot a ses xoquinots, equival a cranquetjá y reculá fins a s'estable d'es fanalisme, si be son dignes de vot ses famellas de cervell, ses mares que amb sa seua candidatura póren lográ no los arrastrin un fiy a la guerra; ses esposas que votant póren lográ millorá sa vida d'es seus marits pero ja may havien d'havé concedit vot a n'aquestes xigales xorcas y fadrinardes veyardes mostetxudes que acudeixen diariament a n'es confesionari per fe sa festiejada amb so casto José marmulant es vehinats y texint intrigas trágicas sa majoria de vegades.

Que vótin ses dónes, conforme, pero ja may ses *pepas*.

Sa forsa d'es vot de sa débil dona

Encare que un poch tard, degut a sa huelga, volém pegá quatre forquetades referents a ses eleccions de día 19.

Triunfaren ses Dretes, no perque tengan mes forsa que ses Esquerres, ja que es seu triunf el deuen a n'es *sexo débil* y sentats demunt una base de debilidad, sa seua actuació no pot essé ja may vigorosa, forta, segura, sólida.

Entre es molts pecats grossos que cometé es Govern Provisional de sa República, es mes garrafal, es mes imperdonable, es aquest; concedí es mateixos drets a sa dóna que a s'homo sease abáns cuidá de posarlé amb condicions, amb capacidad suficient per etsecutá cosa tan seria y delicada com és es vot, amb el cual s'estructura un Parlament, bo o dolent d'el cual dependeix es progrés o retrocés Nacional.

Sa República va dignificá sa dóna; es Govern Provisional d'Esquerra, li concedí lo que no li heurien concedít may ses Dretes y elles han correspost amb un desaire a n'es que espontaneament les va elevá a sa categoría que creyen eren dignes, pero que es resultat electoral ha demostrat tot lo contrari.

ANY XI (TERCERA ÈPOCA) N.º 18
Palma 30 Abril 1931
Redacció y Administració
Carré Ramón Lull, 17 - Int.
Buzón
Molineres, 20 baixos

PREUS DE SUSCRIPCIÓ
Mallorca un trimestre . . . 120 pts.
Províncias y Mitraná un any 400 id.
Estranjé 1200 id.

Se paga per adelantat
No retornán ets originals

TARIFA D'ANUNCIS
PRIMA O VEGADA
(Por retenció y amb variació)
Pasa entera 50 pts.
id. mitja 30 id.
id. cuarta part 20 id.
id. octava part 12 id.
Venció de 10 retenció . . . 2 id.
id. id. 3 id. 1 id.

Amb prova 5 centims per paratxe.
Preus convencionalis amb contractes anuals.

PREU 10 CTS.

SONA/TRE 31

SETMANARI BILINGÜE, HUMORISTICH Y DEFENSÓ DE SA VERITAT | Directó: ES MASCLE ROS

**En Verga ha estat detengut. - So deu tení marescut.
Va arribá a sa frontera pero l'han fet torná arrera.
¿Que péstes heurá begut? ¿L'afaitarán amb aixut?
De tot mos enterarém y al corrent vos posarém.**

Document número XI (Foch i Fum, núm. 150, 10-XI-1933):

En Verga ha fuit

Ja hem lletjít a «LUZ» alló que d'eu:

—¿*Quien abrirá este castillo?*

—*Ese bolsillo.*

Y li podríem aplicá també alló d'es Meiffa:

—*Compré a fuerza de dinero
la libertad y el papel.*

Molts tróban raro que en Verga haje fuit y noltros lo que extrañám, es que no haguera fuit abans per alló de:

«*Con oro nada hay que falle*

y no podía fallar.

A medianoche en la calle

y a las 8 en Gibraltar.

Pero com que may plou a gust de tot-hóm, uns l'hey aplaudeixen y altres l'hey censuren. Noltros ni l'hey censurám ni l'hey aplaudím, neutrals com sempre, trobám que amb so temps que ha estat engabiát sobráven mesos per haverli fallat s'asunto y si ere culpable, enloch de deixarió foji, haverlo facturat a *gran velocidad* allá hont sa marexia y de no trobarli culpabilidad, obrirli sa gabi y que parís allá hont volgués que segurament heuria vengut a Mallorca, ja que segóns diuen, lo que aña mes de sa Roqueta es sa Sasireria Janer d'es carré d'es Sindicat 33, perque li han dit (¡¡amb mossú!!) que es sa que vest milló, mes aviat y mes económic del Mon y la Bolla.

En Verga es Gibraltá

hont bon tabach fumará.

Si hey pensau l'amo'n Juanito ja mos enviaréu sa llosca.

Document número XII (Foch i Fum, núm. 21, 22-V-1931):

¿Perque cremáu es convents?

—Jo no aplaundesch axó de sa cremadís-sa de convents, si be tampòch-accept, que p'es *mero hecho* d'essé españols hájen de contribuhí a sostení sa carga clerical.

—Amb part, som de sa teua oponió, pero sí no fos per aquesia bona jent que ré-sa p'es que no resám, ¿com podríem entrá al Cel?

—Ma nareix que desbarres.

Document número XIII (Foch i Fum, núm. 30, 24-VII-1931):

Document número XIV (Foch i Fum, núm. 81,16-VII-1932):

Un domingo del mes de junio en una iglesia de Palma a las siete y media de la mañana el tiempo que se decía misa, estando la iglesia llena de creyentes, había un cura forastero al púlpito que en vez de hacer un sermón estaba haciendo un mitin, criticando el casamiento civil, la República y a los gobernantes, di-

ciendo también que España estaba perdida, y de tantas cosas que decía en contra del régimen, la gente asustada de lo que estaba diciendo este tio frescales se levantaba de sus asientos y abandonaba el templo sin acabar de oír la misa. Yo pregunto a las autoridades de Palma, si en un mitin Sindicalista o Comunista se critica la República, las Leyes vigentes etc. etc. ¿No meterian a la cárcel a los oradores? Pues a estos señores del partido de la Inquisición. ¿Por que se les deja con tanta libertad de decir lo que les da la gana? O es que a estos sinvergüenzas todavía las autoridades no se atreven contra ellos? ¡Pobre República que defensores tienes!

Document número XV (Foch i Fum, núm. 28, 10-VII-1931):

D'AIA
VOTI 105
COUPLET POPULAR
QUE QUI VULGA POT CANTA

Música de «Sa Cava»

Jo som moreneta
rassa mallorquina
ja no som cap nina
y en vuy devertí.
tench ets uyets negras
boqueta petita
cuant mir algún pollo
crech que el fas patí.
Y si veitx que no es capasa
reuni certes condicions
li contest en molta guasa
en tú no vatj de cansõns
y pertesch altre pich de casa.

Document número XVI (Foch i Fum, núm. 28, 10-VII-1931):

Llengo mallorquina

Aquests sons aquests ritmes silenciosos
D'aquesta llengo humana y divina
Que parlen a sa terre des jardins hermosos
Dins aquesta terre qu'es diu mallorquina.
Es bell nom de Paradis Terrenal
Es sinonim de terre mallorquina.
Es aquesta terre tan celestial.
Dins aquesta joye qu'es sol ilumina.
Com ses fonts que broten a s'altre serra
D'aqueste ille de lo ïmens del ma
Dins aqueste joye, dins aquesta terra
Se parle se llengo mes hermosa
Sa mes deliciosa que mortal parlá.

J. Romaguera Prola.

Document número XVII (Foch i Fum, núm. 14, 3-IV-1931):

El mestre compositor Font Palmarola

Es trôba entre nosaltres el conegut compositor sardanistic de Catalunya. Aprofita les vacances de Pasqua per a donar-nos a conèixer les seves ùltimes produccions entre les quals cal recordar una inspirada sardana titulada «Mallorca» i que dedica als Roquissans, moradors d'aquesta aimada Roqueta.

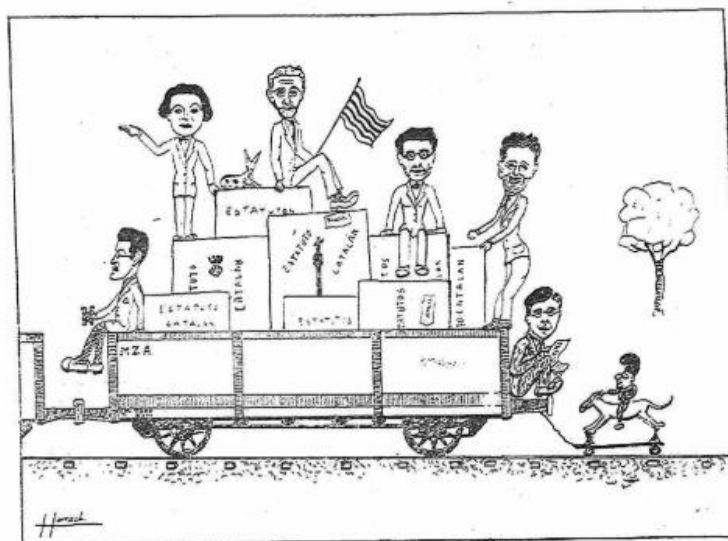
A més te en projecte donar alguns concerts íntims per patentisar les seves aptituds de concertista. No cal dir com desitjém que la seva estada a casa nostre li sia ben plaent i s'emporti, de retorn a Barcelona, un ben agradable record de l'la Daurada. Mestres com en Font Palmarola són d'admirar, car saben donar al treball una atractiu caire de vacança, i al llense un dinamisme plàcid.

Em sentit, interpretade per éll mateix, la sardana «Mallorca» i encare que no sigui el nostre ball, creiem sincerament que es tracte de quelcom sublim que ha d'omplir-nos de joie i el mestre veure perllongar-se indefinidament la apoteósica acollida que ha tingut a Barcelona.

Mestres com en Font Palmarola mareixen un lloré a cada Palau de la música a la qual ha dedicats tots els seus esforços espirituals, fentse sombra de les senres glorificades d'un desaparegut apòstol del pentagrama musical anomenat Clavé, que si be la terra conegui amagá son cos mortal, el temps no será capaç d'esborrá son record eternal.

Sia ben-vingut nostre bon amic el Mestre Font Palmarola, gloria del arpegí musical d'el bresol regat amb sang del qui brodá les barres de la senyera catalana, el Compte de Wilfredo, com també el nostre visitant, está teixint el damasc de l'armonia que en dia no llunyá l'ha de consagra sumantllo a n'els molts heroíns que ja te encasillats nostra major jermana Catalunya.

Document número XVIII (Foch i Fum, núm. 36, 4-IX-1931):

SA CARAVANA
CATALANA

A MADRID VA ANÁ
Y DE MADRID TORNÁ

¿Que passarà? ¿Que no passarà? Lo que fuere sonará.

S'Estatut

**Es catalans ja ténen s'Estatut
Ja res los falta de lo que tenen.**

**Are el demanarém noltros. ¿Y per qué
no el demanárem abans d'ells? Perque
a Mallorca anám retrassats amb política.**

**Mallorca guaña de molt a n'ets altres
amb atracció natural, amb clima, amb so
fe bones ensaimades, amb so elaborá
porch, — perque sa porcada d'aquells
verdugos que multá es Governadó, están
segús que no sa repetirá, — amb hospita-
lidad, — y no mos referím a ses Clínicas
que amenassen es Turisme quant entre
a n'es Por: de Palma — amb mar blava,**

9. Fonts

Foch i Fum. Setmanari Bilingüe, Humoristich y defenso de sa veritat.

10. Bibliografia

BARREIRO, Cristina, “Aproximación al Estudio de la Prensa durante la Segunda República”, *Re- Presentaciones: Periodismo, Comunicación y Sociedad*, núm. 3, 2007; pàg. 57-76.

BARRIOS ROZUA, J. Manuel, “La legislación laica desbordada: el anticlericalismo durante la Segunda República”, *Espacio Tiempo y Forma. Serie V, Historia Contemporánea*, núm. 12, 1999.

BELLIDO, Francisco, “El debate constitucional de 1931 en España sobre la libertad de conciencia: una discusión de las relaciones entre Iglesia y Estado”, *EUNOMIA. Revista en Cultura de la Legalidad*, núm. 13, 2017, pàg. 182-197.

CABRERA, Mercedes, *Juan March (1880-1962)*, Marcial Pons, Ediciones de Historia, Madrid, 2011.

CARRIÓ I TRUJILLANO, Bartomeu, “La prensa mallorquina: actitudes culturales i polítiques des de principis del segle XX”, *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana: Revista d'estudis històrics*, núm. 52, 1996, pàg. 421-434.

CAPDEVILA, Jaume, “Cu-cut! Sàtira política en temps trsbalsats (1902-1912)”, *Editorial Efadós*, Papiol (Baix Llobregat), 2012.

CASASÚS, Josep Maria, “La prensa en català en 1868 a 1939”, *Catalan Historical Review*, 2015, pàg. 161-170.

COMPANY I MATAS, Arnau, *La Segona República a Mallorca. Eleccions, partits polítics, mitjans de comunicació i gestió pública*, Universitat de les Illes Balears, 2019

CONDE MARTIN, Luis, “El humor gráfico en la prensa española”, *Cuadernos de periodistes: revista de la Asociación de la Prensa de Madrid*, núm. 3, 2005, pàg. 113-123.

DELGADO IDARRETA, J. Miguel, “La prensa: fuente historiográfica”, *Investigación humanística y científica en La Rioja: homenade a Julio Luis Fernández Sevilla y Mayela Balmaseda Aróspide*, Instituto de Estudios Riojanos, 2000, pàg. 245-256.

FERRER GUASP, Pere, *Joan March. L'home més misteriós del món*, Edicions B, Barcelona, 2008.

FONT I ROIG, Joan; SERRA, Sebastià, *Foch i Fum. Estudi i selecció de textos*, Ajuntament de Palma, Palma, 1988.

FULLANA PUIGSERVER, Pere, “Església i educació a la Mallorca del segle XX”, *Arc, L':quadern informatiu de l'Institut de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears*, núm. 5, 1998, pàg. 42-49.

FULLANA, Pere, et al. “El marc cultural de referència: el Principat i Mallorca. Segles XIX i XX”, *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 1. 1998.

GASCÓN-VERA, Patricia, “Revisión histórica de la prensa satírica española hasta la actualidad: La revista Mongolia y su salto audiovisual a La Sexta y Flooxer”, *Estudio sobre el Mensaje Periodístico*, núm. 26, 2020, pàg. 123-134.

HERNÁNDEZ RAMOS, Pablo, “Consideración teórica sobre la prensa como Fuente historiográfica”, *Historia y Comunicación Social*, núm. 22, 2017.

LAGUNA PLATERO, Antonio, “El poder de la imagen y la imagen del poder. La trascendencia de la prensa satírica en la comunicación social”, *IC Revista Científica de Información y Comunicación*, núm. 1, 2003, pàg. 111-132.

LAGUNA PLATERO, Antonio; MARTÍNEZ GALLEGO, Francesc Andreu, *La Traca. La transgressió com a norma*, Universitat de València, València, 2016.

LAGUNA PLATERO, Antonio; MARTINEZ GALLEGO, Francesc Andreu, “The satirical press and the struggle for cultural hegemony in Spain: a case study on La Traca, 1884-1938”, *Culture and History Digital Journal*, 2019.

LLERA RUIZ, José Antonio, “Una historia abreviada de la prensa satírica en España”, *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, núm. 9, 2003, pàg. 203-214.

MARIMON RIUTORT, Antoni; SERRA BUSQUETS, Sebastià (dirs.), *Diccionari de partits polítics de les Illes Balears (1900-2008)*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 2012.

MARIMON RIUTORT, Antoni, “Entre el humor y la política. La prensa satírica durante la Restauración: el caso de Mallorca”, *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, núm. 16, 2017, pàg. 149-175.

MARIMON RIUTORT, Antoni, “Sobre el nacionalisme a Mallorca”, *Cercles. Revista d’història cultural*, núm. 11, 2008, pàg. 43-59.

MARTIN SANCHEZ, Isabel, “La caricatura política en la II República: El Debate, El Siglo del Futuro y Gracia y Justicia”, *Brocar: Cuadernos de investigación histórica*, núm. 34, 2010, pàg. 203-242.

MATEU ALVARO, Cesar, *La incidència en Mallorca en la legislació de la Segunda República Española*, Volum I, Universitat de les Illes Balears, 2012.

SERRA BUSQUETS, Sebastià, “Fonts per a l’estudi de la Segona República a les Illes Balears”, *Mayurqa*, núm. 19, 1979, pàg. 245-250.

SERRA BUSQUETS, Sebastià, “La prensa republicana en Mallorca durante la Segunda República”, *In República y republicanismo en la comunicación. VIII Congreso de la Asociación de Historiadores de la Comunicación*, Universidad de Sevilla, 2006.

SERRA BUSQUETS, Sebastià; COMPANYY MATAS, Arnau, “Evolució i perspectives dels estudis d’història de la premsa a les Illes Balears”, *Anàlisi: quaderns de comunicació i cultura*, núm. 16, 1994, pàg. 165-184.

VILLALONGA, Miquel Pieras, “Anticlericalisme durant la Segona República. Inca 1931-1936”, *In: III Jornades d’Estudis Locals: Inca, 24 i 25 de Maig 1996*, Ajuntament d’Inca, 1997, pàg. 219-227.